

ISSN 2616-9983

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

НАУКОВИЙ ВІСНИК СІВЕРЩИНИ. СЕРІЯ: ПРАВО

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 2 (19)

Чернігів 2023

УДК 34(051)(477)

НЗ4

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02

Рекомендовано до друку вченою радою Академії Державної пенітенціарної служби (протокол № 5 від 23 червня 2023 р.).

*Видання «Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право» внесено до **Переліку наукових фахових видань України**, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15.04.2021 № 420, відповідно до якого журналу надано **категорію «Б»**.*

НЗ4 **Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право** : науковий журнал / Академія Державної пенітенціарної служби. Чернівці : Академія ДПтС, 2023. № 2 (19). 116 с.

У цьому номері журналу «Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право» вміщено статті, присвячені загальним проблемам теорії та історії держави і права; актуальним питанням адміністративного, фінансового та інформаційного права; проблемам кримінального права та процесу, кримінології, кримінально-виконавчого права.

Видання буде корисним для науковців, аспірантів, магістрантів та студентів закладів вищої освіти.

УДК 34(051)(477)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: *Ніцимна С. О.*, д-р юрид. наук, проф.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Пузирний В. Ф., д-р юрид. наук, проф.;

Пузирьов М. С., д-р юрид. наук, старш. дослід.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Зливко С. В., д-р юрид. наук; доц.;

Карелін В. В., д-р юрид. наук; доц.;

Коломієць Н. В., д-р юрид. наук, проф.;

Коропатнік І. М., д-р юрид. наук, проф.;

Олефір Л. І., канд. юрид. наук, доц.;

Партенадзе О. А., д-р права, проф. (м. Батумі, Республіка Грузія);

Скаков А. Б., д-р юрид. наук, проф. (м. Нур-Султан, Республіка Казахстан);

Солнцева Х. В., канд. юрид. наук, доц.;

Тагієв С. Р., д-р юрид. наук, доц., заслужений юрист України;

Чумак В. В., д-р юрид. наук, проф.;

Шевчук О. М., д-р юрид. наук, проф.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: *Денисенко К. В.*, канд. наук з держ. управл., доц.

ISSN 2616-9983

**MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE
ACADEMY OF THE STATE PENITENTIARY SERVICE**

**SCIENTIFIC HERALD
OF SIVERSHCHYNA.
SERIES: LAW**

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 2 (19)

Chernihiv 2023

UDC 34(051)(477)

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02

Recommended for printing by Academic Council of Academy of the State Penitentiary Service (Protocol № 5 on June 23, 2023).

*According to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 15.04.2021 № 420 scientific journal “Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law” is included to the **List of scientific professional publications of Ukraine of “B” category.***

Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law : Scientific Journal / Academy of the State Penitentiary Service. Chernihiv : Academy of the SPS, 2023. № 2 (19). 116 p.

In this issue of the journal “Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Law” the articles, dedicated to general problems of State and Law Theory and History; current issues of Administrative, Financial and Informational Law; Criminal Law and Proceedings, Criminology, Criminal and Executive Law.

The issue will be useful for scientists, postgraduates, masters and the students of higher educational institutions.

UDC 34(051)(477)

EDITOR-IN-CHIEF: *Nishchymna S. O.*, Doctor of Sciences (Law), Professor.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Puzyrnyi V. F., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Puzyrov M. S., Doctor of Sciences (Law), Senior Researcher.

EDITORIAL BOARD:

Zlyvko S. V., Doctor of Sciences (Law), Associate Professor;

Karelin V. V., Doctor of Sciences (Law), Associate Professor;

Kolomiïets N. V., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Koropatnik I. M., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Olefir L. I., Ph.D. in Law, Associate Professor;

Partenadze O. A., Doctor of Sciences (Law), Professor (Batumi, Republic of Georgia);

Skakov A. B., Doctor of Sciences (Law), Professor (Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan);

Soltseva Kh. V., Ph.D. in Law, Associate Professor;

Tahiiiev S. R., Doctor of Sciences (Law), Associate Professor, Honored Lawyer of Ukraine;

Chumak V. V., Doctor of Sciences (Law), Professor;

Shevchuk O. M., Doctor of Sciences (Law), Professor.

RESPONSIBLE SECRETARY OF EDITORIAL BOARD: *Denysenko K. V.*, PhD in Public Administration, Associate Professor.

ЗМІСТ

<i>Висоцький Б. М.</i> Становлення інституту проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях.....	7
<i>Денисенко К. В., Кисельов Д. В., Борко І. М.</i> Деякі аспекти діяльності волонтерів в умовах воєнного стану	18
<i>Кузнєцов О. О., Кириєнко А. І., Єсипенко О. Г.</i> Деякі аспекти формування нової моделі забезпечення охорони, режиму і безпеки установ виконання покарань та слідчих ізоляторів з урахуванням вимог міжнародних нормативно-правових актів.....	29
<i>Ніщимна С. О., Ткаченко О. Г.</i> Характеристика зловживання владою або службовим становищем персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України.....	44
<i>Сікун А. М.</i> Сучасний стан реалізації права на працю ув'язненими, які утримуються у слідчих ізоляторах.....	55
<i>Тютюнник А. В.</i> Значущість укладення договорів для регулювання сімейних правовідносин	67
<i>Шеремета О. П., Боднар І. В., Малишенко Є. Л.</i> Окремі питання щодо реформування системи установ виконання покарань в Україні.....	76
<i>Шпак К. В.</i> Принцип рівності як складова загальних засад використання ЗМІ під час передвиборної агітації	86
<i>Nishchymna S. O., Balyshv M. V.</i> Legality as the principle of legal responsibility.....	97
<i>Samofalov L. P., Samofalov O. L.</i> Law enforcement in the activities of bodies and institutions of the State Criminal and Executive Service of Ukraine.....	106

CONTENT

<i>Vysotskyi B.</i> Establishment of the institute for procedural actions conducting as one of the forms of international cooperation in criminal proceedings.....	7
<i>Denysenko K., Kyseliov D., Borko I.</i> Some aspects of volunteers' activities under conditions of martial law	18
<i>Kuznietsov O., Kyriienko A., Yesypenko O.</i> Some aspects of formation of a new model of ensuring security, regime and security of penal institutions and remand prisons, taking into account the requirements of international regulatory and legal acts	29
<i>Nishchymna S., Tkachenko O.</i> Characteristics of misfeasance of official status state of personnel of the State Criminal and Executive Service of Ukraine	44
<i>Sikun A.</i> Current state of implementation of the right to work by prisoners in detention centers	55
<i>Tiutiunyk A.</i> Significance of contracts conclusion for the regulation of family legal relations	67
<i>Sheremeta O., Bodnar I., Malysenko Ye.</i> Particular issues on the reformation of the penitentiary institutions system in Ukraine	76
<i>Shpak K.</i> Principle of equality as general rules component for media using during the election campaign	86
<i>Nishchymna S., Balyshev M.</i> Legality as the principle of legal responsibility	97
<i>Samofalov L., Samofalov O.</i> Law enforcement in the activities of bodies and institutions of the State Criminal and Executive Service of Ukraine.....	106

УДК 343.1

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.007

Висоцький Б. М.,
аспірант кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та криминології,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0006-2928-9305

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ЯК ОДНІЄЇ З ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

У статті досліджується становлення інституту проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. Констатовано, що становлення міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, включно з проведенням процесуальних дій, та його правове забезпечення відбувалося поступово. На певному етапі розвитку держави стала очевидною необхідність внутрішньодержавного регулювання проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, міжнародна правова допомога, проведення процесуальних дій, процесуальні дії в порядку надання міжнародної правової допомоги, кримінальне процесуальне законодавство, міжнародні зобов'язання.

Постановка проблеми. Необхідність інституту проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва пов'язана з територіальною обмеженістю суверенітету держави. Міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях, включно з проведенням процесуальних дій, є інструментом, що може бути використаний для подолання бар'єрів суверенітету та дозволити міжнародній спільноті належним чином давати відсіч протиправним діям, які посягають на охоронювані кримінальним правом блага, незважаючи на відмінності між правовими системами. Саме тому на певному етапі активізувалося міжнародне правове регулювання міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, зокрема проведення процесуальних дій та поява відповідних норм у національному законодавстві, що регулюють такі відносини. Становлення й ре-

гулювання таких відносин здійснювалося протягом тривалого періоду, що заслуговує стати предметом дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, пов'язані з різними формами міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, порушували у своїх працях О. І. Коваль, О. В. Мартовицька, В. Ю. Монастирська, М. І. Смирнов та інші вчені. Водночас становлення регулювання однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях – проведення процесуальних дій – предметом самостійного дослідження до цього часу не ставало.

Метою статті є аналіз становлення інституту проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне співробітництво держав має тривалу історію, це твердження є справедливим і щодо співробітництва у сфері кримінальної юстиції. Цілком зрозуміло, що воно є складним явищем як з точки зору права, так і з погляду політичних відносин держав. При цьому для України відлік становлення інституту проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях слід починати не з 24 серпня 1991 року – дати проголошення незалежності України, а набагато раніше, адже вже до цього моменту розвивалися відповідні норми, які регламентують співробітництво, а Законом України «Про правонаступництво України» від 12.09.1991 р. № 1543-ХІІ Україна підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними колишньою Українською РСР, визнає себе правонаступницею прав і обов'язків за міжнародними договорами колишнього Союзу РСР за умови, що вони не суперечать Конституції України та інтересам [1].

Зазначимо, що до ХХ ст. низька інтенсивність міжнародного співробітництва загалом була обумовлена багатьма причинами, серед яких можна назвати і нерозвиненість міжнародного права, шляхів сполучення, засобів зв'язку тощо. Водночас відповідні питання знаходили своє відображення у правовому полі, зокрема у Постанові ЦВК та РНК СРСР від 27 серпня 1926 р. «Про порядок зносин урядових установ та посадових осіб Сою-

зу РСР та союзних республік з урядовими установами та посадовими особами іноземних держав», у якій встановлювався загальний порядок взаємодії компетентних органів через НКІС СРСР (пізніше МЗС СРСР).

Стан речей дещо змінився на краще зі створенням у 1945 р. Організації Об'єднаних Націй, активним учасником якої був СРСР та окремо УРСР. Протягом перебування нашої держави у складі СРСР міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях загалом та щодо проведення процесуальних дій зокрема мало епізодичний характер, оскільки відносини з іншими державами були надзвичайно політизованими. Тож пов'язані зі співробітництвом питання спеціально обумовлювалися лише двосторонніми договорами, які уклалися переважно з державами соціалістичного табору. Зважаючи на певну ізоляваність від процесів західноєвропейської міжнародної нормотворчості в період існування СРСР, міжнародне співробітництво засновувалося на двосторонніх договорах.

Також діяв Указ Президії Верховної Ради СРСР від 16 грудня 1947 р. «Про порядок зносин державних установ СРСР та їх посадових осіб з установами та посадовими особами іноземних держав», який регулював відносини співробітництва між державами в загальному вигляді. Важливо зазначити, що безпосередні контакти правоохоронців зі своїми колегами за кордоном цими актами не передбачалися, у результаті радянських посадовців правоохоронних органів та судів не наділяли повноваженнями особисто звертатися із запитом до компетентних органів і до посадових осіб іноземних держав у кримінальних провадженнях та брати участь у наданні міжнародної правової допомоги.

У подальшому перелік органів, компетентних здійснювати безпосередню взаємодію з іноземними органами та посадовими особами, суттєво розширився. Зокрема, у Постанові Президії Верховної Ради СРСР від 21 червня 1988 р. № 9132-Х1 «Про заходи щодо виконання міжнародних договорів СРСР щодо правової допомоги у цивільних, сімейних та кримінальних справах» до таких органів були віднесені: Міністерство юстиції СРСР – з усіх питань, пов'язаних з роботою судів, питанням

подання відомостей про чинне чи раніше чинне в СРСР законодавство та інших випадках, прямо передбачених договорами; Верховний Суд СРСР – з питань його судової діяльності; Прокуратура Союзу РСР – з питань, пов'язаних з початком кримінального провадження, проведенням дізнання та попереднього слідства, видачі та перевезення виданих осіб, повідомлення про результати кримінального переслідування та всіх інших питань, пов'язаних з роботою органів прокуратури, внутрішніх справ, державної безпеки, а також в інших випадках, прямо передбачених договорами; Міністерство закордонних справ СРСР – з питань витребування та пересилання документів про акти громадянського стану та в інших випадках, прямо передбачених договорами. На Верховний Суд СРСР та Прокуратуру Союзу РСР було покладено і вирішення питання щодо можливості застосування процесуального законодавства відповідної іноземної держави під час виконання доручення.

У радянський період ця сфера діяльності правоохоронних органів та суду, безпосередньо пов'язана з виконанням міжнародно-правових зобов'язань нашої держави, характеризувалася як слабо врегульована внутрішньодержавним правом, оскільки у кримінально-процесуальному законодавстві був відсутній механізм реалізації норм міжнародного права у кримінальному процесі.

Незважаючи на специфіку організації політичних відносин СРСР на міжнародній арені, усе-таки повністю ізольованим СРСР не був, що відображалось на формуванні інституту проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. Як звертає увагу О. І. Коваль, з настанням післявоєнного періоду «відлиги» розпочався процес поступового відходу від тоталітарної системи та приведення політичного й суспільного життя в демократичне русло [2, с. 103].

Ухвалення Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік 1958 року зумовило оновлення кримінального процесуального законодавства УРСР, результатом чого стала законопроектна робота над новим Кримінально-процесуальним кодексом УРСР, який зрештою був ухвалений 28 грудня 1960 р., що на підставі згадуваного вище Закону Ук-

раїни «Про правонаступництво України» був «успадкований» Україною. Зокрема, ст. 30 КПК була присвячена питанням зносин суддів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними органами інших союзних республік (відповідна норма була скасована на підставі Закону України «Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України» від 15.12.1992 р. № 2857-ХІІ [3], що пов'язано з проголошенням України незалежною державою та побудовою відносин з колишніми республіками на нових засадах). Натомість ст. 30 КПК України була викладена в такій редакції: «Порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними установами іноземних держав, а також порядок виконання взаємних доручень визначається законодавством України і міжнародними договорами України» [4].

Тож навіть у тій редакції, яка була успадкована Україною, нормативно-правовий акт не передбачав комплексного правового регулювання міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, не кажучи вже про одну з форм такого співробітництва, пов'язану з проведенням процесуальних дій.

Спеціальних норм, що детально регулювали б порядок зносин уповноважених органів з відповідними судово-слідчими органами іноземних держав під час розслідування кримінальних справ, законодавчий акт не містив, що, безумовно, ускладнювало практичне застосування міжнародних норм у кримінальному судочинстві. Натомість КПК України обмежувався відсылною нормою до вітчизняного законодавства та міжнародних договорів України. Тому, хоча кодифікований акт і містив згадку про міжнародне співробітництво, однак поза сферою його регулювання залишалося багато значущих для кримінально-процесуальної діяльності питань.

Очевидно, що такий стан речей, коли кримінально-процесуальне регулювання важливих для досягнення завдань кримінального судочинства відносин є неповним, можна пояснити відсутністю в державі практики застосування міжнародних договорів та досвіду законодавчого регулювання у цій сфері.

Паралельно розвивалося договірно-правове регулювання проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного

співробітництва у кримінальних провадженнях. З цієї точки зору важливе значення має закріплена в Основному Законі держави норма, що визнає частиною національного законодавства України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою [5]. За понад тридцять років незалежності Україна стала учасником низки багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів, зокрема з Республікою Польща [6], Литовською Республікою [7], Республікою Молдова [8] та низкою інших держав.

Співробітництво держав у кримінальних провадженнях щодо проведення процесуальних дій тривалий час регулювалося переважно міжнародними нормами. Утім, на певному етапі розвитку таких відносин, коли положення міжнародних договорів почали наповнюватися нормами, що мають безпосередній стосунок до діяльності уповноважених органів та посадових осіб держав-учасниць у сфері кримінального судочинства, стало очевидним, що реалізація міжнародних норм має забезпечуватися адекватним внутрішньодержавним регулюванням.

На певному етапі стала очевидною необхідність внутрішньодержавного регулювання проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. Поштовхом до цього процесу стала ратифікація 2011 року Україною Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, яка була підписана Україною ще 8 листопада 2001 р., що водночас вимагала оновлення вітчизняного законодавства.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах» були внесені суттєві зміни та доповнення до КПК України, що стосувалися співробітництва із зарубіжними державами у кримінальних провадженнях. Зокрема, у ст. 3 було внесено застереження про можливість застосування кримінального процесуального законодавства іноземної держави під час виконання на території України запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу [9]. Така норма є підтвердженням тенденції щодо розширення екстратериторіальної дії

кримінально-процесуального права, застосування однією державою законодавства іншої держави, без чого таке співробітництво видається неможливим. Крім того, слід особливо наголосити, що в КПК України відбилися світові тенденції розвитку міждержавного співробітництва у кримінальних провадженнях, а саме відбулася диференціація норм, що регулюють надання взаємної правової допомоги, видачу осіб (екстрадицію), передачу кримінальної справи для здійснення кримінального переслідування. Виходячи з цього, КПК України був доповнений розділом дев'ятим «Міжнародне співробітництво у кримінальних справах», який містив три глави: главу 37 «Видача особи (екстрадиція)», главу 38 «Міжнародна правова допомога у кримінальних справах», главу 39 «Переїняття кримінального переслідування».

Інститут проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях знайшов чільне місце і в чинному КПК України. Розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України від початку і до кінця присвячений міжнародному співробітництву. Норми щодо міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій кодифіковані у главі 43 розділу IX [10].

Як уже зверталася увага, міжнародне співробітництво між державами у кримінальних провадженнях проведення процесуальних дій залежить від загального стану відносин між державами. Тож у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, яка вилилася у повномасштабне вторгнення на територію України за підтримки Республіки Білорусь, в Україні було ухвалено Закон «Про вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року», яким, по-перше, зупинено дію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року (Мінської конвенції) та Протоколу до неї від 22 січня 1993 року у відносинах з Російською Федерацією та Республікою Білорусь та, по-друге, ухвалено вихід з цих договорів [11]. Зупинення дії Кон-

венції та Протоколу у відносинах з двома державами означає, що Україна звільняється від зобов'язання виконувати договір у своїх взаємовідносинах. Водночас у відносинах з іншими договірними сторонами – Азербайджаном, Вірменією, Грузією, Казахстаном, Киргизстаном, Молдовою, Таджикистаном, Туркменістаном і Узбекистаном – документ продовжує бути чинним для України до дати виходу. Що стосується виходу України з договорів, то така процедура унормована самою Конвенцією, де зазначено, що про намір вийти необхідно повідомити за 12 місяців до закінчення поточного п'ятирічного терміну її дії.

Зважаючи на дату набрання чинності Конвенцією (19 травня 1994 р.), для України документ буде вважатися припиненим з 19 травня 2024 р. у відносинах і з рештою сторін. За таких умов подальше співробітництво здійснюватиметься на підставі двосторонніх міжнародних договорів України з відповідними державами, багатосторонніх міжнародних договорів, учасниками яких виступає Україна й такі держави, а за їх відсутності – відповідно до внутрішнього законодавства на основі принципу взаємності.

Висновки. Таким чином, спільність інтересів держав у сфері кримінальної юстиції вимагає їх об'єднувати свої зусилля в цьому напрямку. Становлення інституту проведення процесуальних дій як однієї з форм міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях відбувалося поступово, спочатку для досягнення завдань у цій сфері Україна послуговувалася насамперед міжнародно-правовими нормами, укладаючи двосторонні міжнародно-правові договори і стаючи стороною багатосторонніх документів. Пізніше виникла потреба і внутрішньодержавного регулювання цих відносин, що знайшло відображення в КПК України.

Список використаних джерел

1. Про правонаступництво України: Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 17.05.2023).

2. Коваль О. І. Становлення інституту міжнародного співробітництва у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 1 (36). С. 102–106.

3. Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 15.12.1992 р. № 2857-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2857-12/ed19961025#Text> (дата звернення: 17.05.2023).

4. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/ed19961025#Text> (дата звернення: 17.05.2023).

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/print> (дата звернення: 17.05.2023).

6. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах: міжнародний документ від 24.05.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174#Text (дата звернення: 17.05.2023).

7. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: міжнародний документ від 07.07.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440_002#Text (дата звернення: 17.05.2023).

8. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах: міжнародний документ від 13.12.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_604#Text (дата звернення: 17.05.2023).

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: Закон України від 16.06.2011 р. № 3529-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3529-17/ed20120117#Text> (дата звернення: 17.05.2023).

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.05.2023).

11. Про зупинення дії та вихід з Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року: Закон України від 01.12.2022 р. № 2783-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2783-20#Text> (дата звернення: 17.05.2023).

Vysotskyi B.,

Postgraduate of the Department of Criminal,

Criminal-Executive Law and Criminology,

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

ORCID: 0009-0006-2928-9305

ESTABLISHMENT OF THE INSTITUTE FOR PROCEDURAL ACTIONS CONDUCTING AS ONE OF THE FORMS OF INTERNATIONAL COOPERATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article examines the establishment of the institution of procedural actions as one of the forms of international cooperation in criminal proceedings. Attention was drawn to the fact that international cooperation in criminal proceedings, including the conduct of procedural actions, is a tool that can be used to overcome the barriers of sovereignty and allow the international community to properly respond to illegal actions that encroach on the goods protected by criminal law, despite the existing differences between legal systems. That is why, at a certain stage, the international legal regulation of international cooperation in criminal proceedings was intensified, in particular, the conduct of procedural actions, and the appearance of relevant norms regulating such relations in national legislation. It was established that the formation of international cooperation in criminal proceedings, including the implementation of procedural actions, and its legal support took place gradually. Initially, to achieve tasks in this area, Ukraine primarily used international legal norms. At a certain stage of the state's development, the need for intrastate regulation of procedural actions as one of the forms of international cooperation in criminal proceedings became obvious. The impetus for this process was Ukraine's 2011 ratification of the Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters, which was signed by Ukraine on November 8, 2001, which, at the same time, required updating domestic legislation. The need for domestic regulation of these relations was reflected in The Criminal Procedural Code of Ukraine. Norms regarding international legal assistance during procedural actions are codified in Chapter 43 of Section IX of the current The Criminal Procedural Code of Ukraine.

Key words: *international cooperation, international legal assistance, conducting procedural actions, procedural actions in the order of providing international legal assistance, criminal procedural legislation, international obligations.*

References

1. Ukraine (1991), On Succession of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Koval, O. I. (2021), "Formation of the institution of international cooperation in the criminal procedural legislation of Ukraine", *Carpathian Legal Gazette*, Issue 1, pp. 102–106.

3. Ukraine (1991), On introduction of additions and changes to some legislative acts of Ukraine, Kyiv.

4. USSR (1960), The Criminal Procedural Code of Ukraine, Kyiv.

5. Ukraine (1996), The Constitution of Ukraine, Kyiv.

6. Ukraine, the Republic of Poland (1993), Agreement between Ukraine and the Republic of Poland on legal assistance and legal relations in civil and criminal cases.

7. Ukraine, the Republic of Lithuania (1993), Agreement between Ukraine and the Republic of Lithuania on legal assistance and legal relations in civil, family and criminal matters.

8. Ukraine, the Republic of Moldova (1993), Agreement between Ukraine and the Republic of Moldova on legal assistance and legal relations in civil and criminal cases.

9. Ukraine (2011), On amendments to some legislative acts of Ukraine in connection with the ratification of the Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters, Kyiv.

10. Ukraine (2012), The Criminal Procedural Code of Ukraine, Kyiv.

11. Ukraine (2022), On the suspension of action and withdrawal from the Convention on Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters and the Protocol to the Convention on Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters of January 22, 1993, Kyiv.

УДК 364.4:356.15:342.734

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.018

Денисенко К. В.,

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-9637-1361;

Кисельов Д. В.,

молодший науковий співробітник відділу
наукової діяльності та міжнародного співробітництва,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5080-9436;

Борко І. С.,

курсантка 137-ї навчальної групи юридичного факультету,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-3397-0121

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ВОЛОНТЕРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття присвячена аналізу деяких аспектів діяльності волонтерів в умовах воєнного стану. Констатується, що війна в Україні змусила суспільство переосмислити практичну цінність волонтерів та волонтерської діяльності зокрема. З огляду на численні ризики для життя і здоров'я під час здійснення волонтерської діяльності, волонтери є однією з найбільш вразливих і незахищених категорій. Акцентовано увагу на доцільності перегляду й уточнення законодавчих положень щодо неможливості здійснення волонтерської діяльності індивідуально.

Ключові слова: волонтер, волонтерська діяльність, волонтерський рух, ризики, воєнний стан, воєнна агресія, бойові дії, Збройні сили України, соціальні гарантії.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року російська федерація, порушуючи положення Будапештського меморандуму, розпочала загарбницьку війну проти суверенної та незалежної України, в результаті якої чимало підприємств зупинили свою діяльність, велика кількість громадян через втрату домівок та ведення бойових дій вимушено стали внутрішньо переміщен-

ними особами. Нестача медикаментів, продуктів, предметів гігієни тощо є реаліями сьогодення. Першими на захист і оборону гуманітарного сектора країни, подолання негативних викликів стали волонтери, які щодня ризикують власним життям, рятуючи життя інших шляхом здійснення евакуації з найгарячіших місць України, доставляють предмети життєзабезпечення на території, де точаться бойові дії. Тому в умовах сьогодення питання щодо створення ефективних правових гарантій діяльності волонтерів, поважного ставлення до них має перебувати на порядку денному в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень. Питання щодо діяльності волонтерів, у тому числі в умовах воєнного стану, прямо чи опосередковано досліджували такі вчені: Я. М. Буздуган, В. В. Вашкович, П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Т. Л. Лях, О. О. Никонович та ін.

Метою статті є аналіз деяких аспектів діяльності волонтерів в умовах воєнного стану та розроблення відповідних шляхів удосконалення зазначеного питання.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «волонтер» закріплено у статті 7 Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 року, відповідно до якої це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги [1]. На сьогоднішній день волонтерські організації існують у 80 країнах світу. Близько 110 мільйонів людей щороку беруть участь у добровільних програмах, де допомагають у сферах освіти, охорони здоров'я, екології, соціального захисту, а з початком воєнних дій в Україні з 2014 року допомагають як у гуманітарній, так і у військовій сфері [2]. Форми волонтерської діяльності можуть бути різного формату – від індивідуальної до колективної, від безпосередньої участі до дистанційного режиму допомоги. Виклики сьогодення показують, що волонтерська діяльність може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі Інтернет та інших телекомунікаційних мереж.

Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають у нашій державі на законних підставах, якщо вони дієздатні. Крім цього, волонтерами можуть бути особи від 14 до 18 років за згодою батьків

(усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника [1].

Волонтерську допомогу може надавати як одна людина, так і група осіб. Щодо останніх, то зазвичай такі люди об'єднуються і створюють організації або долучаються до вже існуючих. Найбільш відомими організаціями, що здійснюють діяльність за окресленими напрямками, є благодійний фонд «Повернись живим», громадська організація «Армія SOS», Товариство Червоного Хреста України, правозахисна організація «Восток SOS», громадська спілка «Освітній дім прав людини в Чернігові», громадська організація «PRAVOEX», фонд «Голоси дітей», волонтерська організація Фонд «Мир і Ко», Всеукраїнський центр волонтерів «People's Project», Фонд Сергія Притули, громадська організація «MART», благодійна організація «FREE ZONE», громадська організація «Українська волонтерська служба» та інші.

Війна в Україні змусила суспільство переосмислити практичну цінність волонтерів. У сучасних умовах, з огляду на численні ризики для життя і здоров'я під час здійснення волонтерської діяльності, волонтери є однією з найбільш вразливих і незахищених категорій. Яскравим підтвердженням зазначеного є низка випадків, які, з одного боку, підкреслюють роль волонтерів у наближенні перемоги України над окупантами, з іншого – демонструють ризикованість волонтерської діяльності.

Так, 30 березня 2022 року, коли волонтери везли до блокадного Чернігова їжу, паливо, генератор, медикаменти і збиралися евакуювати понад сотню містян, російські війська обстріляли колону з п'яти волонтерських бусів. Унаслідок обстрілу четверо волонтерів отримали поранення, троє загинули [3].

Про кричущий випадок убивства волонтера шляхом катування зазначав Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець. За його словами, убивство волонтера Пола Урі через катування – воєнний злочин, який стане ще одним доказом під час трибуналу над російським політичним та військовим керівництвом, доказом у трибуналі для Путіна [4].

У щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини зазначено, що після початку широкомасшта-

бної агресії проти України збройні сили російської федерації незаконно утримували значну кількість цивільних на тимчасово окупованих російськими силами територіях України. Переважно жертвами такого незаконного позбавлення волі були представники органів місцевої влади, ветерани ЗСУ, правоохоронних органів, волонтери, журналісти, правозахисники – тобто всі ті, хто потенційно міг чинити спротив окупації і підтримував територіальну цілісність України [5].

У червні в окупованому Мелітополі російські військові викрали українського волонтера Ярослава Жука. Його перевезли до Криму та звинуватили у скоєнні злочину, передбаченого частиною першою статті 361 Кримінального кодексу рф (акт міжнародного тероризму) – цей приклад також з доповіді Дмитра Лубінця, який акцентував увагу на тому, що росіяни активно використовують Автономну Республіку Крим для утримання громадян, викрадених на окупованих територіях, серед яких є волонтери [5]. Зазначені омбудсменом випадки жорстокого й нелюдського поводження з волонтерами ще раз підкреслюють те, наскільки волонтерська діяльність є небезпечною для життя самого волонтера, який, ризикуючи собою заради інших, продовжує допомагати суспільству та державі.

Улітку 2022 року широкого розголосу в засобах масової інформації набула ситуація, коли львівським волонтерам Олесю Дзиндрі та Юрію Музичуку вручили підозри, а потім у суді звинуватили їх у продажу гуманітарної допомоги для Збройних сил України.

Цю ситуацію прокоментувала значна кількість волонтерів, серед них Святослав Літинський, який сказав: «Ми частково чи повністю кинули свої роботи, збираємо гроші і забезпечуємо армію, бо не хочемо бути окупованими. Люди кинули все і всупереч чи за законом просто хотіли допомогти державі. А держава замість того, щоб допомогти, проконсультувати, змінити закон, зараз вибиває серйозний стовп волонтерства з-під армії. З якою метою? Чи це низова ініціатива для того, щоб хабарями потім збагатитися, чи це ініціатива зверху, щоб централізувати все. Більшість волонтерів, яким пред'явлено підозри, не фінансувались міжнародними організаціями, а кошти збирали від

друзів і знайомих. У результаті – армія отримувала автомобілі. У військкоматі є посада, яку обіймає людина, яка організовує забезпечення для армії. Це його відповідальність знайти машину, забезпечити, а не волонтерів. А волонтери роблять його роботу. Тепер йому ніхто не довірятиме» [6]. З одного боку, ситуація видається дещо неоднозначною, з іншого – в законодавстві існує багато прогалин, через які волонтери, вирішивши допомогти армії чи цивільним, наражають себе на притягнення до юридичної відповідальності. Ризикуючи стати порушниками закону, люди продовжують роботи все, аби наблизити нашу державу до перемоги над російськими окупантами.

За даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, близько 61 % українців так чи інакше долучалися до волонтерської допомоги Силам оборони України чи своїм співгромадянам: хтось допомагав фізичною роботою (близько 10 %), 31 % допомагали фінансово, близько 20 % – і фінансово, і роботою [7]. Більше половини українців долучаються до волонтерської діяльності – звісно, це стосується і донатів громадян волонтерам, і на основі цього ми можемо підкреслити значимість волонтерського руху в Україні та необхідність приведення норм законодавства відповідно до сучасних реалій.

Аналізуючи Закон України «Про волонтерську діяльність», ми хотіли б акцентувати увагу на деяких суперечностях, які, на нашу думку, ускладнюють роботу волонтерів і призводять до приховування наявності факту допомоги.

Нормою, яка викликає багато протиріч, на думку авторів, є частина друга абзацу другого статті 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», де зазначено, що волонтери не можуть надавати волонтерську допомогу індивідуально за напрямами, визначеними абзацами сьомим і восьмим частини третьої статті 1 цього Закону [1].

Ми повернулися до частини третьої абзаців сім та вісім статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність», де вказані такі напрямки діяльності волонтерів, як: 1) надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; 2) надання

волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України [1].

Фактично та юридично діяльність тих волонтерів, які надають індивідуально допомогу Збройним Силам України під час повномасштабного вторгнення, є незаконною, хоча практика показує, що дуже багато допомоги для армії надходить саме від волонтерів, які не є членами волонтерських організацій. Наявність такої заборони аж ніяк не відповідає вимогам воєнного стану. На нашу думку, законодавцю необхідно переглянути положення частини другої абзацу другого статті 7, за яким допомога Збройним Силам України відбуватиметься за Законом, навіть коли волонтер здійснює волонтерську діяльність і збирає кошти індивідуально.

Попри зазначене, дискусійними, на наш погляд, видаються положення частини першої абзацу третього статті 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», де зазначено, що іноземці та особи без громадянства здійснюють волонтерську діяльність через організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, інформація про які розміщена на офіційному вебсайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності [1]. Тобто іноземці та особи без громадянства, які індивідуально провадять волонтерську діяльність в Україні, маючи на меті допомогу Збройним Силам України, роблять це також усупереч зазначеного вище Закону. Вважаємо, що встановлення юридичної відповідальності для іноземців та осіб без громадянства, які поза волонтерськими організаціями, самотійно бажають допомогти Україні, її армії та народу в боротьбі з ворогом, є недоцільним.

До прикладу, 25 квітня 2023 року у своєму Telegram-каналі Дмитро Лубінець повідомив про те, що російські загарбники незаконно утримують іспанського волонтера Мар'яно Гарсія Калатаюда, також відомого як Маріо, у слідчому ізоляторі Сімферополя та піддають його тортурам [8]. Цей приклад, коли громадянин чужої країни добровільно йде на такі випробування на благо України, є високоморальним вчинком, що повністю відповідає всім принципам, на яких ґрунтується волонтерська діяльність згідно із Законом України «Про волонтерську діяльність». Доцільно наголосити, що воєнна агресія російської федерації змусила законодавця переглянути правові норми, які регулюють правовий статус, соціальний та правовий захист волонтерів.

Так, наприклад, у разі загибелі (смерті) волонтера під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, унаслідок бойових дій та збройних конфліктів сім'ї загиблого (померлого), його батькам та утриманцям виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 500 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб. А у разі встановлення інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, унаслідок бойових дій та збройних конфліктів, залежно від ступеня втрати працездатності йому виплачується одноразова грошова допомога в такому розмірі: у разі встановлення інвалі-

дності I групи – 250 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб; у разі встановлення інвалідності II групи – 200 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб; у разі встановлення інвалідності III групи – 150 прожиткових мінімумів, встановлених законом для працездатних осіб [1].

Волонтерам для здійснення волонтерської діяльності можуть бути відшкодовані витрати на відрядження на території України та за кордон у межах норм відшкодування витрат на відрядження, встановлених для державних службовців і працівників підприємств, установ та організацій, що повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів. Однак варто зазначити, що відшкодування витрат на проїзд здійснюється лише тоді, коли волонтер зможе надати підтверджувальні документи на відрядження. Варто врахувати, що волонтеру можуть оплачувати витрати на проїзд (включно з перевезенням багажу) до місця здійснення волонтерської діяльності; витрати на отримання візи; витрати на харчування, коли волонтерська діяльність триває більше 4 годин на добу; витрати на проживання у разі відрядження волонтера до іншого населеного пункту для провадження волонтерської діяльності, що триватиме більше 8 годин; витрати на поштові й телефонні послуги, пов'язані зі здійсненням волонтерської діяльності; витрати на проведення медичного огляду, вакцинації та інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги.

Відшкодування витрат, пов'язаних з волонтерською діяльністю, з коштів державного або місцевого бюджету відбувається лише в тих випадках, коли з волонтером було укладено договір про надання волонтерської допомоги [1]. Водночас зазначені вище соціальні гарантії надають лише за умови та наявності правого статусу волонтера та укладення договору про надання волонтерської допомоги зокрема.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження продемонструвало, що війна в Україні змусила суспільство переосмислити практичну цінність волонтерів та волонтерської діяльності. У сучасних умовах, з огляду на численні ризики для життя

і здоров'я під час здійснення волонтерської діяльності, волонтери є однією з найбільш вразливих і незахищених категорій. Яскравим підтвердженням зазначеного є низка випадків, які, з одного боку, підкреслюють роль волонтерів у наближенні перемоги України над окупантами, з іншого – демонструють ризикованість волонтерської діяльності. Поряд з цим, на нашу думку, потребують перегляду й уточнення законодавчі положення щодо неможливості здійснення волонтерської діяльності індивідуально.

Список використаних джерел

1. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

2. Чому саме волонтерство? *Українська Волонтерська Служба* : вебсайт. URL: <https://volunteer.country/> (дата звернення: 12.05.2023).

3. Загинули на «дорозі життя» під Черніговом: історія загиблих та людей, які вижили. URL: <https://suspilne.media/271696-zaginuli-na-dorozii-zitta-pid-chernigovom-istorii-zagiblih-ta-ludej-aki-vizili/> (дата звернення: 12.05.2023).

4. Уповноважений: вбивство британського волонтера Пола Урі через катування – війсьний злочин, який стане ще одним доказом у трибуналі для Путіна. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-vbivstvo-britanskogo-volontera-pola-uri-cherez-katuvannya-voennij-zlochyn-yakij-stane-shche-odnim-dokazom-u-tribunali-dlya-putina (дата звернення: 12.05.2023).

5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році : офіційний вебсайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/vstup> (дата звернення: 12.05.2023).

6. Гуманітарна допомога ЗСУ і підозри волонтерам: що відбувається насправді? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/volontery-dopomoga-humanitarka-viyna/32011853.html> (дата звернення: 12.05.2023).

7. Опір агресору, волонтерство, обстріли інфраструктури: як повномасштабна війна вплинула на життя українців. URL: https://dif.org.ua/article/opir-agresoru-volonterstvo-obstrili-infrastrukturiyak-povnomashtabna-viyna-vplinula-nazhittyaукраїнців#_Toc128066178 (дата звернення: 12.05.2023).

8. Росіяни незаконно утримують у Сімферополі іспанського волонтера – оубудсмен. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crime/3700515-rosiani-nezakonno-utrimuut-u-simferopoli-ispanskogo-volontera-ombudsmen.html> (дата звернення: 12.05.2023).

Denysenko K.,

Ph.D. in public administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Administrative,
Civil and Commercial Law and Process,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9637-1361;

Kyseliov D.,

Junior Researcher of the Department
Scientific Activity and International Cooperation
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5080-9436;

Borko I.,

Cadet of the 137th academic group of Law Faculty
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3397-0121

SOME ASPECTS OF VOLUNTEERS' ACTIVITIES UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The article is devoted to the analysis of some aspects of volunteers' activities under conditions of martial law. It is noted that volunteers were the first who solved the negative challenges associated with the full-scale invasion of Russian Federation, protected and defended our country's humanitarian sector. They risked their own lives daily saving the lives of others by evacuating from the hottest places in Ukraine, delivering life support items to the territory where hostilities were taking place.

There are different formats of the forms of volunteer activity: from individual to collective ones, from direct participation to remote mode of assistance. It is noted that the war in Ukraine forced society to reconsider volunteers' practical value and volunteer activities in particular. In modern conditions, taking into account numerous risks to life and health while volunteering, volunteers are one of the most vulnerable and unprotected categories. A clear confirmation of the above is a number of cases that, on the one hand, emphasize the role of volunteers in bringing Ukraine's victory over the occupiers closer, and on the other hand, demonstrate the riskiness of volunteering. Analyzing the Law of Ukraine "On Volunteering", attention is focused on contradictions that complicate volunteers' work and lead to the concealment of the fact of assistance. In fact and legally, the activity of those volunteers who provide individual assistance to the Armed Forces of Ukraine during a full-scale invasion is illegal, although practice shows that a lot of assistance to the army comes precisely from volunteers who are not the members

of any volunteer organizations. The presence of such a prohibition does not meet the requirements of martial law.

It is emphasized that the military aggression of Russian Federation forced the legislator to revise the legal norms regulating volunteers' legal status, social and legal protection. According to the authors, the legislative provisions regarding the impossibility of volunteering individually need to be revised and clarified.

Key words: *volunteer, volunteer activity, volunteer movement, risks, martial law, military aggression, hostilities, Armed Forces of Ukraine, social guarantees.*

References

1. Ukraine (2011), *On volunteering* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (accessed 12 May 2023).

2. Why volunteering? *Ukrainian Volunteer Service*, available at: <https://volunteer.country/> (accessed 12 May 2023).

3. Died on the "road of life" near Chernihiv: the history of the dead and people who survived, available at: <https://susplne.media/271696-zaginuli-na-dorozi-zitta-pid-cernigovom-istorii-zagiblih-ta-ludej-aki-vizili/> (accessed 12 May 2023).

4. Commissioner: Killing of British volunteer Paul Urey by torture is a war crime that will be another evidence in the tribunal for Putin, available at: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-vbivstvo-britanskogo-volontera-pola-uri-cherez-katuvannya-voyennij-zlochyn-yakij-stane-shche-odnim-dokazom-u-tribunali-dlya-putina (accessed 12 May 2023).

5. Annual report of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine on the state of observance and protection of human and citizen rights and freedoms in Ukraine in 2022: official website of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/vstup> (accessed 12 May 2023).

6. Humanitarian aid of the Armed Forces of Ukraine and suspicions of volunteers: what is really happening? available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/volontery-dopomoha-humanitarka-viyna/32011853.html> (accessed 12 May 2023).

7. Resistance to the aggressor, volunteering, shelling of infrastructure: how a full-scale war affected the lives of Ukrainians, available at: https://dif.org.ua/article/opir-agresoru-volonterstvo-obstrili-infrastrukturi-yak-povnomasshtabna-viyna-vplinula-nazhittyaukraintsiv#_Toc128066178 (accessed 12 May 2023).

8. Russians are illegally detaining a Spanish volunteer – an ombudsman in Simferopol, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3700515-rosiani-nezakonno-utrimuut-u-simferopoli-ispanskogo-volontera-ombudsmen.html> (accessed 12 May 2023).

УДК 343.811

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.029

Кузнєцов О. О.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-1064-9116;

Кирієнко А. І.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0005-1884-9488;

Єсипенко О. Г.,

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-3895-9079

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ, РЕЖИМУ І БЕЗПЕКИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРІВ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ МІЖНАРОДНИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Наукова публікація присвячена поняттю та концепції забезпечення режиму в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. Метою статті є дослідження понять режиму, безпеки та охорони в міжнародних нормативно-правових актах та публікаціях вітчизняних і зарубіжних науковців, а також пропозицій щодо концептуального узгодження цих понять у процесі реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Ключові слова: *режим, безпека та охорона, концептуальна гармонізація понять «безпека» та «охорона», модель організації режиму, безпеки та охорони, запобігання, слідчий ізолятор, установа виконання покарань.*

Постановка проблеми. Стратегією реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року [1] визначено низку напрямів, пов'язаних з необхідністю вдосконалення вітчизняної концепції організації режиму, охорони та безпеки, забезпечення належного рівня правопорядку в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, створення належних умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, а також узгодження цієї концепції із сучасними міжнародними принципами реалізації

державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Саме виконуючи ці напрями, Державна кримінально-виконавча служба України зіштовхнулась з проблемним питанням, пов'язаним із застарілістю установ виконання покарань. Як вказує І. В. Боднар, останню установу виконання покарань побудували 1987 року, решту лише перебудовували та оновлювали, а це не тільки занадто витратно, а й не дає можливості в повному обсязі виконати всі завдання, які постають перед установами виконання покарань [2, с. 95; 3, с. 48]. Зазначене вказує на необхідність оновлення підходу як до архітектурно-планувального рішення установи виконання покарань загалом, так і до окремих його елементів, одним з яких є система інженерно-технічних засобів охорони та нагляду з урахуванням пенітенціарної практики розвинутих країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань формування концепції організації режиму, безпеки та охорони як у загальному розумінні цих понять, так і у сфері виконання кримінальних покарань присвятили свої роботи вітчизняні та закордонні науковці: А. В. Боровик, І. В. Боднар, І. Г. Богатирьов, М. С. Пузирьов, С. В. Царюк, Дж. Макгакін, Г. Мідтлінг, Р. Стін, Г. Інвальдсен, Р. Патріарка, Пітер Дж. Блокланд, Г. Л. Реньєрс. Проте питання дослідження нової моделі забезпечення установ виконання покарань інженерно-технічними засобами охорони та нагляду тривалий час не брали до уваги, а використовувати старі моделі, які розробляли ще за часів Радянського Союзу, що неможливо в нових реаліях розвитку пенітенціарної системи України.

Мета статті – дослідження окремих аспектів формування нової моделі забезпечення охорони, режиму і безпеки установ виконання покарань та слідчих ізоляторів з урахуванням вимог міжнародних нормативно-правових актів.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом дослідження є модель як система процедур і засобів організації режиму, безпеки й охорони установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

При вдосконаленні вітчизняної концепції організації режиму, охорони й безпеки в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах доцільно орієнтуватись на принципи і підходи,

описані в таких міжнародно-правових документах, як: Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Правила Мандели) [4]; Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [5]; Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила [6].

У контексті нашого дослідження доцільно зупинитися саме на регіональних стандартах концепції забезпечення режиму в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Європейськими пенітенціарними правилами встановлюються такі вимоги щодо організації режиму: забезпечення рівних можливостей для всіх категорій засуджених (ув'язнених) у частині гарантування безпеки, реалізації прав та виконання встановлених обов'язків (п.п. 17.2, 95.1); створення можливості для реалізації «збалансованої програми заходів», що означає розумне поєднання праці, відпочинку, культурного і спортивного розвитку, інших активностей, загальної та професійної освіти, соціальної роботи, релігійних потреб, отримання медичної та психологічної допомоги, а також можливості для соціальної взаємодії (п.п. 25.1–25.2, 26.1, 27.3, 28.4, 29.2, 103.5, 106.1); створення можливості для забезпечення добробуту ув'язнених (як з боку пенітенціарної служби, так і соціальними службами (п. 25.3); створення умов для одночасного забезпечення безпеки, дисципліни та людської гідності (п. 49); диференційований підхід при визначенні суворості режиму й обсягу обмежувальних заходів залежно від рівня небезпеки засудженого (ув'язненого) (п.п. 51.1–51.5); наявність зрозумілих процедур щодо умов пом'якшення або посилення режиму (п.п. 53.1–53.6); наявність докладно прописаних процедур обшуків (п.п. 54.1–54.10); створення для ув'язнених, справи яких ще не розглянуті в суді, умов для реалізації своїх прав та інтересів нарівні із засудженими в'язнями (п. 101); створення умов для реалізації права на періодичні відпустки з установи виконання покарань (це правило базується на детальнішій Рекомендації № R (82) 16 Комітету міністрів щодо відпустки у в'язниці, зокрема визнання в цій рекомендації важливості тюремної відпустки як засобу сприяння соціальній реінтеграції) (п. 103.6); передбачення можливостей локалізації в місцях відбування

покарання та попереднього ув'язнення для різних категорій осіб, що в них тримаються (п. 104.1) [7].

Важливою умовою для реалізації вказаних вимог на практиці є їх однозначне розуміння всіма учасниками суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, а також поняття «режим», його мети й методів забезпечення: як основна мета режиму визначається створення умов, що спонукають та формують навички відповідального способу життя без скоєння злочинів; режим не є сам по собі покаранням та не має бути засобом збільшення страждань осіб, що утримуються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах [7].

Таким чином, режим в установах виконання покарань необхідно позиціонувати як інструмент для формування у засуджених та ув'язнених навичок соціально прийнятної поведінки.

Основними вітчизняними нормативними документами, що регулюють поняття і структуру режиму у відповідній сфері, є: Кримінально-виконавчий кодекс України [8]; Закон України «Про попереднє ув'язнення» [9].

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів дозволяє констатувати, що режим у виправних і виховних колоніях – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує: ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених [8].

Режим у місцях попереднього ув'язнення визначається як порядок і умови тримання осіб, узятих під варту, та нагляд за ними з метою забезпечення попереднього ув'язнення, що встановлюється Законом України «Про попереднє ув'язнення» та іншими нормативними актами.

Основними вимогами режиму в місцях попереднього ув'язнення є: ізоляція осіб, узятих під варту, постійний нагляд за ними, роздільне тримання їх у порядку, передбаченому статтею 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» [9].

Ключовим словом у цих визначеннях є «порядок». Тобто режимом є певні процеси та процедури, яких дотримується, з одного боку, персонал для виконання кримінального покарання (попереднього ув'язнення), а з іншого боку – засуджені (ув'язнені) під час відбування кримінального покарання (виконання вимог запобіжного заходу).

Загалом вітчизняна концепція передбачає такі заходи і процедури забезпечення режиму:

1. Організаційно-побутові заходи (планування та забезпечення можливості для: суспільно корисної праці та суспільно корисної діяльності, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання, соціально-виховної роботи, задоволення побутових потреб, соціальної взаємодії, в тому числі із залученням громадськості, медичного супроводу; визначення місця та умов проживання, вимоги до форми одягу, регулювання кількості речей, які засуджені (ув'язнені) можуть мати при собі, та порядок користування ними.

2. Регламенти і правила: визначення графіків і розпорядку дня, чіткі правила поведінки, регламентація доступу до послуг чи привілеїв, встановлений порядок пересування територією, порядок стягнень та заохочень.

3. Безпекові: процедури, пов'язані з обшуковою роботою, регулярні перевірки й огляди приміщень, контроль, нагляд та регулярний моніторинг наявності засуджених (ув'язнених), а також місць їхнього перебування.

Також нормами національного законодавства задекларовано, що режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі (ст. 102 КВК України), що має сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності [8].

Існуюча концепція організації режиму загалом наслідує принцип індивідуалізації покарання, де заходи й умови виконання покарання враховують особливості особистості засудженого та прогнозований рівень його суспільної небезпеки.

Хоча поняття «рівень режиму» нині не вживається в національному законодавстві, але фактично різна інтерпретація та обсяг наведених вище заходів і процедур забезпечення ре-

жиму фактично створює дев'ять варіантів режимів для установ виконання покарань: режим у виправних центрах; режим для дільниць ресоціалізації виховних колоній; режим для дільниць соціальної адаптації виховних колоній; режим в арештних домах; режим для дільниць ресоціалізації виправних колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання (аналогічний режиму в дільницях соціальної реабілітації); режим для дільниць ресоціалізації у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання; режим для дільниць ресоціалізації у виправних колоніях середнього рівня безпеки; режим у виправних колоніях максимального рівня безпеки (загальні житлові приміщення); режим у виправних колоніях максимального рівня безпеки (приміщення камерного типу).

Крім того, КВК України, у разі необхідності та за умов відповідної ізоляції, передбачає можливість створювати в межах однієї виправної колонії сектори з різними рівнями безпеки, в тому числі для тримання осіб, узятих під варту.

Таким чином, слід зазначити, що національне законодавство визнає важливість організації адекватного режиму в умовах виконання покарань з метою створення умов для розумного поєднання необхідного рівня безпеки й охорони та ресоціалізації засуджених, а саме: створення можливості для реалізації різноманітних програм та заходів, спрямованих на соціальну, психологічну та професійну реабілітацію засуджених. Ці програми охоплюють навчання, професійну підготовку, медичний та психологічний супровід, а також можливості для соціальної адаптації після звільнення.

Загалом існуюча концепція організації режиму виконання кримінальних покарань відображає узгодження між національним законодавством та міжнародними нормами, що регулюють виконання покарання.

Крім того, концепція організації режиму виконання кримінальних покарань передбачає забезпечення безпеки як основної передумови для ефективного функціонування установ виконання покарань. Це стосується заходів щодо забезпечення фізичної безпеки персоналу та засуджених, контролю над об'єктами та обладнанням,

запобігання конфліктам і насильству, а також використання сучасних технологій для забезпечення безпеки та контролю.

Саме тому формування сучасної концепції організації безпеки й охорони установ виконання покарань та слідчих ізоляторів має відповідати таким принципам Європейських пенітенціарних правил, як диференціація заходів охорони залежно від: категорії осіб, надійну охорону яких треба організувати; рівня їхньої небезпеки, яку вони становитимуть для суспільства у випадку втечі; ризику того, що вони спробують втекти або самотійно, або за сприяння ззовні (п.п. 51.1, 51.3, 51.4); поєднання фізичної охорони із заходами динамічної та процедурної безпеки (п. 51.2); регулярний перегляд необхідних режимних заходів протягом усього періоду перебування особи в ув'язненні (п. 51.5) [6].

У межах нашої статті слід вказати, що міжнародні документи у сфері захисту прав засуджених і провідна пенітенціарна практика розвинутих країн світу приділяє багато уваги поняттям «безпека» та «охорона», на яких базується нова модель обладнання установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Наука, включно зі сферою безпеки, значною мірою залежить від чітких і загальновизнаних термінів та понять. Це дозволяє стандартизувати різні аспекти суспільних відносин, покращує комунікацію та дозволяє однозначно ділитися інформацією.

Тлумачення слова «security» у словнику Cambridge dictionary [10]:

англійською	українською
security (noun, PROTECTION) – protection of a person, building, organization, or country against threats such as crime or attacks by foreign countries.	безпека (іменник, захист) – захист особи, будівлі, організації або країни від загроз, таких як злочинність або напад з боку іноземних держав. Синонім – охорона.
security (noun, FREEDOM FROM RISK) – freedom from risk and the threat of change for the worse; freedom from danger; safety.	безпека (іменник, свобода від ризику) – свобода від ризику та загрози змін на гірше; свобода від небезпеки.

При формуванні нової моделі організації режиму, безпеки й охорони установ виконання покарань та слідчих ізоляторів з урахуванням вимог міжнародних нормативно-правових актів необхідно враховувати, що безпека й охорона в англomовних документах можуть позначатись одним словом – «security».

Існує також поняття «safety», яке означає «безпека», тобто «стан захищеності від небезпеки або шкоди» [11].

Група дослідників Peter J. Blokland та Genserik L. Reniers провели фундаментальне дослідження [12] понять «safety» і «security» на основі семантичного та онтологічного аналізу, описавши їх зв'язок та диференціацію.

Вони пропонують розуміти «security» як складову частину «safety», визначаючи безпеку (safety) як стан/сукупність обставин, коли низька ймовірність негативного впливу на цілі.

Різницю між цими поняттями пропонується розуміти через призму врахування «впливу на цілі навмисних і ненавмисних обставин».

Коли негативний вплив на цілі є «навмисним», доцільно і правильно використовувати термін *security* замість того, щоб говорити про *safety*. Як приклад наводиться аналогія, що «злочинці навмисно діють проти законів, спрямованих на захист конкретних суспільних, організаційних чи індивідуальних цілей». Тому напрямок дії органів, що протидіють злочинності та забезпечують охорону правопорядку, описують терміном «security».

Правильне розуміння та інтерпретація цих понять дозволить більш точно дотримуватися рекомендацій міжнародних нормативних документів під час побудови нової моделі організації режиму, безпеки й охорони в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Пункти 51.1–51.5 Європейських пенітенціарних правил мають заголовок «Security» та інтерпретовані українською версією Правил як «Безпека». Проте заходи, що описуються в цих пунктах, більше стосуються існуючого розуміння поняття «охорона». А пункти 52.1–52.5 мають заголовок «Safety» (укр. – безпека), хоча перекладені в україномовній версії Правил як «Режим» [5].

Рада пeнологічного співробітництва при Європейському комітеті з питань злочинності пропонує визначати охорону (security) як «заходи, вжиті у фізичному середовищі, щоб гара-

нтувати мінімізацію ризиків, які можуть становити правопорушники: заподіяння шкоди собі або іншим, втеча, створення злочинних угруповань та інші» [13].

Слід вказати, що проведений нами аналіз положень низки документів і посібників Ради Європи та ООН [13; 14; 15] дозволяє виділити в концепції організації системи безпеки й охорони в пенітенціарних закладах три загальноприйняті компоненти: адміністративна безпека (процедурна); фізична безпека (інколи окремо від фізичної в деяких джерелах також згадується структурна безпека); динамічна безпека.

Адміністративна безпека місць позбавлення волі пов'язана з плануванням та дотриманням процедур і регламентів з метою підтримання належного режиму, запобігання втечам та іншим потенційно небезпечним діям.

Норвезькі дослідники питань безпеки у виправних установах пропонують за основу таку структуру етапів організації адміністративної безпеки: передбачення й підготовка (фокус на формулюванні та реалізації стратегії, а також на аналізі ризиків і стійкості системи безпеки); моніторинг та оцінка ситуації разом із заходами реагування в повсякденній роботі (містить діяльність, пов'язану з основними цілями організації); проактивне навчання та зворотний зв'язок.

На відміну від адміністративної, фізична безпека стосується архітектури тюремних будівель, інженерних засобів охорони, технічних засобів охорони.

Під час моделювання системи охорони об'єктів слід дотримуватися такої структури.

По-перше, організаційне планування, яке охоплює: визначення меж об'єкта чи його структурної частини, де має застосовуватися комплекс інженерно-технічних засобів охорони; визначення функціонального призначення вказаного об'єкта і цілей, які мають на цій території реалізовуватись; визначення видів, характеристик та ймовірності ризиків, що можуть впливати на реалізацію вказаних цілей.

По-друге, планування інженерної та фортифікаційної укріпленості, оцінка характеристик існуючих споруд і конструкцій, що можуть використовуватись для виконання завдань безпеки

(мінімізації встановлених ризиків), прийняття рішень щодо необхідності встановлення основних та додаткових інженерних засобів охорони.

Планування технічного оснащення, на нашу думку, містить: визначення типів датчиків, що забезпечать контроль фізичних параметрів (зміна яких свідчатиме про можливість настання негативного впливу на цілі) приміщення чи території, де організуються заходи охорони; інтеграція систем; визначення необхідності встановлення, обсягу та якості (детекція, розпізнавання, ідентифікація) систем відеонагляду для контролю території об'єкта, що охороняється; планування системи контролю і управління доступом; визначення необхідності рівня автоматизації системи; планування основних та резервних джерел живлення для забезпечення неперервності роботи систем під час вимкнення основного енергопостачання; створення схеми охорони. (На основі вивчення території та визначення потреб необхідно створити докладну схему охорони. Вона повинна охоплювати місця розташування камер відеоспостереження, датчиків руху, пунктів контролю доступу. Логічну структуру схеми можна створювати та описувати відповідно до існуючої моделі локалізації та планування територій, виділяючи при цьому пооб'єктні та периметрові елементи системи охорони).

Висновки. Безпекова функція установ виконання покарань та слідчих ізоляторів полягає у створенні умов, що забезпечують належне утримання засуджених (ув'язнених) та їх надійну ізоляцію. Безпека становить фундамент, на якому базуються всі зусилля для розвитку позитивного режиму, що сприяє досягненню цілей виправлення та ресоціалізації кримінального покарання й виконання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Усі працівники пенітенціарної системи, незалежно від своїх обов'язків і функцій, повинні надавати особливу увагу питанням безпеки та бути поінформованими про них.

Модель забезпечення охорони, режиму і безпеки установ виконання покарань та слідчих ізоляторів – це система заходів, яка забезпечує безпеку і надійність роботи в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Модель поєднує правові, організаційні, технічні й технологічні заходи, які забезпечують безпеку для в'язнів, працівників установ і громади в цілому.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#n10> (дата звернення: 15.05.2023).

2. Боднар І. В. Забезпечення безпеки в установах виконання покарань. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право. 2021. № 1 (12). С. 92–102.

3. Боднар І. В., Шеремета О. П., Леоненко О. О. Застосування позбавлення волі: теорія і практика. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2022. № 1 (11). С. 42–52.

4. Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями : міжнародний документ від 30.08.1955 р. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 15.05.2023).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : міжнародний документ, Протокол від 04.11.1950 р. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.05.2023).

6. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила: міжнародний документ від 12.02.1987 р. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. Дата оновлення: 11.01.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 15.05.2023).

7. European Prison Rules: an international document. *Council of Europe Publishing* / Council of Europe. Strasbourg, 2006. URL: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (дата звернення: 15.05.2023).

8. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

9. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-ХІІ. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. Дата оновлення: 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

10. Security. *Cambridge Dictionary* / Cambridge University Press & Assessment 2023. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/security?q=Security> (дата звернення: 15.05.2023).

11. Safety. *Cambridge Dictionary* / Cambridge University Press & Assessment. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/safety?q=Safety> (дата звернення: 15.05.2023).

12. Blokland, P. J., Reniers, G. L. The Concepts of Risk, Safety, and Security: a Fundamental Exploration and Understanding of Similarities and Differences. *SpringerBriefs in Applied Sciences and Technology* / Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-47229-0_2 (дата звернення: 15.05.2023).

13. Council of Europe handbook for prison and probation services regarding radicalisation and violent extremism / European committee on crime problems and Council for penological co-operation, Council of Europe. Strasbourg, 2016. URL: <https://rm.coe.int/16806f9aa9> (дата звернення: 15.05.2023).

14. Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence: criminal justice handbook series / United Nations office on drugs and crime, United Nations. New York, 2015. URL: https://www.unodc.org/documents/justiceandprisonreform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf (дата звернення: 15.05.2023).

15. Prison Incident Management Handbook / United Nations office on drugs and crime, United Nations. URL: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/handbook_pim.pdf (дата звернення: 15.05.2023).

Kuznietsov O.,

Senior Lecturer of the Department of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1064-9116;

Kyriienko A.,

Senior Lecturer of the Department of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0005-1884-9488;

Yesypenko O.,

Senior Lecturer of the Department of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3895-9079

SOME ASPECTS OF FORMATION OF A NEW MODEL OF ENSURING SECURITY, REGIME AND SECURITY OF PENAL INSTITUTIONS AND REMAND PRISONS, TAKING INTO ACCOUNT THE REQUIREMENTS OF INTERNATIONAL REGULATORY AND LEGAL ACTS

This publication is dedicated to the concept and provision of regime management in penal institutions and detention centers. It identifies a range of directions related to improving the organization of regimes, security, and order maintenance in correctional and detention facilities. The aim of the article is to explore the concepts of regime, security, and protection in international normative and legal acts, as well as publications by domestic and foreign scholars, and propose conceptual harmonization of these concepts in the process of criminal punishment execution.

The article examines the model of the system's procedures and means for organizing regimes, security, and safety in correctional facilities. To enhance the domestic concept of regime organization, security, and safety, the authors recommend referring to the principles and approaches set out in international legal documents, particularly in the Mandela Rules (the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners), the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, as well as the European Prison Rules.

The article also highlights the role of understanding the concept of "regime" and its objectives for the effective implementation of the mentioned requirements. In particular, the regime is positioned as a tool for shaping socially acceptable behavior of convicts and prisoners. Attention is drawn to the need for the correct use of the terms "security" and "safety" in the national concept. Thus, the difference between these concepts is proposed to be understood through the prism of considering the "influence on the objectives of intentional and unintentional circumstances."

This publication contributes to understanding the importance of improving the penitentiary system and offers conceptual recommendations for enhancing the

organization of regimes, security, and safety in penal institutions and detention centers in line with international standards.

Key words: *Regime in penal institutions, Improving safety and security, Conceptual harmonization of concepts «safety» and «security», Model of regime, security, and safety organization.*

References

1. Ukraine (2022), *On the approval of the Penitentiary System Reform Strategy for the period until 2026 and the approval of the operational plan for its implementation in 2022–2024*: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#n10](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#n10) (accessed 15 May 2023).
2. Bodnar, I. (2021), *Ensuring security in penal institutions*. Scientific Herald of Sivershchyna. Series : Law, No. 1, pp. 92–102.
3. Bodnar, I., Sheremeta, O. and Leonenko, O. (2022), *Application of deprivation of liberty: theory and practice*. Criminal and Executive System: Yesterday. Today. Tomorrow, No. 1, pp. 42–52.
4. United Nations (1955), *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*: an international document, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (accessed 15 May 2023).
5. Council of Europe (1950), *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with protocols) (European Convention on Human Rights)*: an international document, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (accessed 15 May 2023).
6. Council of Europe (1987), *European Penitentiary (Prison) Rules*: an international document, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (accessed 15 May 2023).
7. Council of Europe (2006), *European Prison Rules*: an international document, Council of Europe Publishing, available at: <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ac> (accessed 15 May 2023).
8. Ukraine (2003), *Criminal Executive Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (accessed 15 May 2023).
9. Ukraine (1993), *On Pre-Trial Detention*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (accessed 15 May 2023).
10. Cambridge University (2023), *Security*: Cambridge Dictionary, Cambridge University Press & Assessment 2023, available at:

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/security?q=Security> (accessed 15 May 2023).

11. Cambridge University (2023), *Safety*: Cambridge Dictionary, Cambridge University Press & Assessment 2023, available at: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/safety?q=Safety> (accessed 15 May 2023).

12. Blokland, P. J., Reniers, G. L. (2020), The Concepts of Risk, Safety, and Security: a Fundamental Exploration and Understanding of Similarities and Differences, In: Bieder, C., Pettersen Gould, K. (eds), *The Coupling of Safety and Security*, SpringerBriefs in Applied Sciences and Technology, Springer, Cham, available at: https://doi.org/10.1007/978-3-030-47229-0_2 (accessed 15 May 2023).

13. Council of Europe (2016), *Council of Europe handbook for prison and probation services regarding radicalisation and violent extremism*, European committee on crime problems and Council for penological co-operation eds, available at: <https://rm.coe.int/16806f9aa9> (accessed 15 May 2023).

14. United Nations (2015), *Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence*: criminal justice handbook series, United Nations office on drugs and crime, available at: https://www.unodc.org/documents/justice-andprisonreform/UNODC_Handbook_on_Dynamic_Security_and_Prison_Intelligence.pdf (accessed 15 May 2023).

15. United Nations (2013), *Prison Incident Management Handbook*. United Nations office on drugs and crime, available at: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/handbook_pim.pdf (accessed 15 May 2023).

УДК 343.8

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.044

Ніщимна С. О.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-7424-7688;

Ткаченко О. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри підвищення кваліфікації персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС Інституту підвищення кваліфікації персоналу ДКВС, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-5640-0906

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розкрито поняття та ознаки зловживання владою або службовим становищем, вчинені персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України. Здійснено правову характеристику та визначено складові частини такого кримінального правопорушення, як зловживання владою або службовим становищем. На основі проведеного аналізу визначені шляхи запобігання зловживанню владою або службовим становищем персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ключові слова: персонал, зловживання владою, зловживання службовим становищем, службові повноваження, зловживання посадовими повноваженнями, боротьба з корупцією, запобігання зловживанню владою або службовим становищем.

Постановка проблеми. Серед багатьох проблем сьогодення, які постали перед теперішнім українським суспільством в умовах воєнного стану, неабиякої актуальності набуває не лише проблема запобігання корупції, а й недопущення виникнення корупційних зв'язків та протиправних схем, які можуть бути використані персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб. Негативний вплив на діяльність ДКВС України такого фактора, як корупційні правопорушення важко переоцінити, оскільки оде-

ржання неправомірної вигоди в будь-яких формах становить небезпеку нормальному функціонуванню ДКВС України.

Проте зловживання персоналом установ виконання покарань владою або своїм службовим становищем тією чи іншою мірою існує в усіх без винятку країнах сучасного світу, а проблематика відповідальності посадовців, які вчинили ці проступки, залишається актуальною.

Також актуальність роботи визначається тим, що на основі проведеного аналізу зловживання владою або службовим становищем, вчиненого персоналом ДКВС України, відкривається можливість здійснення пошуку сучасних підходів з метою сприяння підвищенню ефективності антикорупційного законодавства України у сфері запобігання зловживанню персоналом ДКВС України посадовими повноваженнями. Саме тому, з метою вдосконалення діяльності ДКВС України, необхідно дослідити негативне явище зловживання владою або службовим становищем, вчинене персоналом органів та установ виконання покарань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських науковців займалися дослідженням окремих аспектів зловживання владою або службовим становищем, акцентували увагу на напрямках запобігання протиправному діянню. Серед цих досліджень необхідно виокремити здобутки таких відомих науковців, як В. Я. Тацій, О. О. Дудоров, В. В. Шаблистий, В. І. Тютюгін, В. І. Борисова, М. Й. Коржанський, А. В. Наумов, В. Я. Горбачевський, Т. В. Денисова, П. С. Матишевський, О. О. Гошовська, А. В. Сербіна, Н. П. Янюк, В. Г. Хашев, А. А. Аснис, М. І. Мельник, Б. В. Волженкін та ін. Проте вони не звертали увагу на поняття та ознаки зловживання владою або службовим становищем, вчинені саме персоналом ДКВС України.

Мета статті – на основі характеристики такого кримінального правопорушення, як зловживання владою або службовим становищем, вчиненого персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України, визначити його характерні ознаки.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останнього часу, особливо після оголошення на теренах України воєнного стану, зловживання службовими особами владою або своїм службовим становищем набуло неабиякої актуальності. Зловживання

владою або службовим становищем має суспільно небезпечний характер, адже це протиправне діяння може завдавати не тільки матеріальну, а й нематеріальну шкоду потерпілим особам, інтересам держави, посягає на права та законні інтереси громадян. Саме тому за це діяння передбачена юридична відповідальність, яка має бути невідворотною та загальнообов'язковою.

Відповідно до ст. 364 Кримінального кодексу України зловживанням владою або службовим становищем є умисне, тобто з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [1].

Ми повністю погоджуємося з точкою зору В. І. Борисової, яка стверджує, що зловживання службовим становищем вчиняється не лише під час здійснення службовими особами діяльності, що належить до їхньої компетенції, а саме дії, безпосередньо пов'язані з владними повноваженнями, а й у випадку, коли посадовець використовує авторитетність своєї посади чи свої службові зв'язки, а також право давати накази, розпорядження підпорядкованим особам й відповідно до свого службового становища може здійснювати контроль щодо їх виконання [2, с. 49].

Варто зазначити, що вищевказаний проступок є правопорушенням за сукупності трьох особливих ознак, а саме: вчинення такої дії з корисливих мотивів; використання службовцем влади чи свого службового становища всупереч інтересам служби; заподіяння протиправними діяннями істотної шкоди для державних чи громадських інтересів або охоронюваним законом правам та інтересам окремих фізичних чи юридичних осіб [3, с. 124].

21 лютого 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень ст. 19 Конвенції ООН проти корупції» [4]. Зміни, передбачені цим законом, стосувалися

й редагування ст. 364 Кримінального кодексу (далі – КК) України, а саме виключали положення нормативно-правового акта, що стосується мотиву зловживання владою або службовим становищем, та взамін його встановили мету вчинення такого діяння – одержання неправомірної вигоди.

Внесення змін до ст. 364 КК України настали і як результат набрання чинності Закону України від 13 травня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», відповідно до якого п. 3 і п. 4 примітки до ст. 364 КК, що встановлюють сутність істотної шкоди і тяжких наслідків як ознаку, що визначає суспільно небезпечні наслідки у складі кримінального проступку, передбаченого ст. 364 КК України, було подано в новій редакції. Необхідно зазначити, що істотна шкода у ст. 364 КК України – це шкода, що у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. А тяжкі наслідки відповідно до зазначеної статті є такі, що у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Також заслуговує на увагу точка зору В. В. Шаблістого, який посилається на правову позицію Верховного Суду України, яку відображено в рішенні від 27 жовтня 2016 р., і водночас зазначив: істотною шкодою або тяжкими наслідками в контексті їх визначення у примітці до ст. 364 КК є тільки прямі матеріальні збитки або нематеріальні, проте матеріально обчислені [5, с. 137–138].

Також існує точка зору, відповідно до якої внесення змін до примітки ст. 364 КК фактично нічого не змінило щодо самого розуміння істотної шкоди й тяжких наслідків. Вони залишилися такими самими невизначеними, як і були до цього. Тут доречно згадати думку В. І. Тютюгіна, який зазначив, що істотна шкода відповідно до ст. 364 КК може полягати в наслідках лише матеріального (майнового) характеру; виражатися в наслідках тільки нематеріального характеру; поєднує в собі наслідки як матеріального, так і нематеріального характеру. Науковець переконаний що, п. 3 і п. 4 примітки до ст. 364 КК законодавчого трактування таких наслідків службових просту-

пків, як «істотна шкода» і «тяжкі наслідки» стосується лише заподіяння майнової (матеріальної) шкоди, що зовсім не означає, що ці проступки не можуть призвести до наслідків нематеріального характеру [6, с. 9–10].

Аналізуючи юридичну відповідальність за кримінальні правопорушення зловживання владою або службовим становищем, які скоєні персоналом Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України, зауважимо, що вона може бути або дисциплінарною, або цивільно-правовою, адміністративною чи кримінальною. Залежно від виду правопорушення та його суспільно небезпечних наслідків застосовується конкретний вид юридичної відповідальності. Відповідальність за зловживання владою або службовим становищем передбачена нормами низки законів України, а саме: «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», Кодексом законів про працю, Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Необхідно звернути увагу, що на атестований персонал ДКВС України поширюються норми Закону України «Про запобігання корупції», що містять ряд обмежень та обов'язків. Відповідно до п. 5 ст. 65 зазначеного закону службовець, який отримав повідомлення про підозру у вчиненні ним кримінального правопорушення у сфері службової діяльності, в обов'язковому порядку підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді [7].

Під час здійснення характеристики зловживання владою або службовим становищем персоналом ДКВС України, безумовно, існує необхідність розкрити юридичний склад цього правопорушення, а саме сукупність його об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Об'єктом складу кримінального правопорушення згідно зі ст. 364 КК є законна, передбачена керівними документами діяльність персоналу ДКВС України, а додатковий об'єкт – конституційні права та законні інтереси громадян, які є учасниками суспільних відносин з персоналом ДКВС України. До числа додаткових об'єктів зазначеного кримінального правопорушення також належить авторитет ДКВС України, що в обов'язковому

порядку має брати до уваги суд під час визначення міри покарання особам, які винні в проступку, пов'язаному зі зловживанням владою або службовим становищем. Це протиправне діяння несе в собі підвищену суспільну небезпеку, тому що особа, покликана охороняти й захищати законні інтереси та конституційні права громадянина України у сфері діяльності ДКВС України, використовує свої повноваження з особистою корисливою метою, тим самим підриваючи авторитет системи органів і установ виконання покарань та загалом усєї держави.

Характеризуючи об'єктивну сторону зловживання посадовими повноваженнями (у контексті нашого дослідження персоналу ДКВС України), маємо зазначити, що вона характеризується, по-перше, діянням – використанням персоналом ДКВС України своїх службових повноважень усупереч інтересам служби, яке може виражатися як шляхом активних дій, так і бездіяльністю; по-друге, суспільно небезпечними наслідками у виді істотних порушень прав та законних інтересів громадян або органів ДКВС України. Обов'язки персоналу ДКВС України – неухильне дотримання норм права, які визначені в ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Зловживання владою персоналом ДКВС України являє собою умисне використання зазначеними особами певних владних повноважень, що чітко перелічені в Законі України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», всупереч інтересам ДКВС України, а так само прийняття рішення, що є обов'язковим для виконання або підлеглими, або особами під час відбування покарань в установі виконання покарання (далі – УВП) або в слідчому ізоляторі (далі – СІЗО). Вчиняти зловживання владою або службовим становищем може лише персонал начальницького складу ДКВС, оскільки лише він виконує владні повноваження, що поширюються на підпорядкованих йому осіб. Ми дотримуємося точки зору, що «інтереси служби» – це не лише законні інтереси конкретного державного органу, де проходить службу посадовець, а й інтереси низки інших органів та держави в цілому.

Суб'єкт проступку під час зловживання владою або службовим становищем персоналом ДКВС України – це посадовець

ДКВС України, тобто особа, зобов'язана виконувати функції рядового та начальницького складу персоналу ДКВС України. Суб'єкт зловживання посадовими повноваженнями є спеціальним. Проступок може вчинити тільки посадова особа.

Ще однією обов'язковою рисою суб'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем персоналом ДКВС України є його мотив. Мотив може бути корисливим, іншим особистим інтересом чи навіть інтересом третьої особи. Корисливий мотив полягає у прагненні посадової особи ДКВС України одержати неправомірну вигоду для себе чи інших осіб або одержати незаконні майнові права, послуги, переваги, не передбачені чинним законодавством.

Зазначимо, що проступки зловживання владою або службовими повноваженнями та перевищення службових повноважень слід розмежовувати. Дослідивши розмежування проступків зловживання владою від перевищення службових повноважень, вчинених персоналом ДКВС України, ми виявили ряд ознак, що дають змогу їх розмежовувати. До цих ознак належать: наявність чи відсутність додаткових факультативних безпосередніх об'єктів проступку, наявність чи відсутність спеціальної мети кримінального правопорушення та неоднакових кваліфікуючих ознак у цих двох правопорушеннях.

Досліджуючи проблемне питання щодо високого рівня корупційних діянь, пов'язаних зі зловживанням владою або своїм службовим становищем, вчинених персоналом ДКВС України, ми вимушені констатувати той факт, що воно має поширення не лише серед рядового, молодшого та середнього особового складу, а й серед посадовців, які перебувають на керівних посадах в УВП та СІЗО. Проте, як показує практика, якщо навіть вищезазначені високопосадовці і були виявлені, то переважно такі справи стають «замороженими» на стадії досудового розслідування або провадження закривається у зв'язку з відсутністю складу правопорушення. Саме тому виникає ситуація, коли реальне покарання отримують одиниці.

Під час дослідження ми виявили проблему корупції, яка існує в нашій країні та поширилася в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Це соціальне явище тісно пов'язане з діяльністю

персоналу ДКВС України, зловживанням ним владою та службовим становищем. Саме в цій системі ситуація щодо корупційних правопорушень була і залишається складною [8, с. 63].

Висновки. Здійснивши характеристику такого кримінального правопорушення, як зловживання владою або службовим становищем, вчиненого персоналом ДКВС України, можна визначити його характерні ознаки.

Неправомірне використання повноважень, що проявляється у використанні службового становища та повноважень з метою отримання неправомірної вигоди, підкуп, незаконне збагачення. Зловживання владою може проявлятися через відмову у вирішенні скарг; тиск на осіб, які висловлюють критику або розкривають неправомірні дії; інші форми переслідування.

Зловживання матеріальними ресурсами, що проявляється у неправомірному використанні матеріальних ресурсів, які належать ДКВС України. Наприклад, незаконне використання службового транспорту, розкрадання або незаконне використання майна, призначеного для виконання завдань ДКВС України.

Якщо в системі ДКВС України відсутні прозорість, відкритість та відповідальність, це може сприяти зловживанню владою. Недостатня прозорість фінансових операцій, недостатній контроль за діями персоналу та відсутність ефективних механізмів реагування на порушення сприяють безкарності та зловживанням.

Ці ознаки вказують на можливі порушення та зловживання владою і службовим становищем персоналом ДКВС України. Для запобігання та протидії зловживанням необхідно встановлювати ефективні контрольні механізми, забезпечувати прозорість і відповідальність у роботі персоналу, а також залучати незалежні органи для моніторингу і розслідування подібних випадків.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page3> (дата звернення: 15.05.2023).

2. Тютюгіна В. І., Борисова В. І. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. Харків : Право, 2011. 160 с.

3. Светлов А. Я. Борьба с должностными злоупотреблениями. Київ : Наукова думка, 1970. 187 с.

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень ст. 19 Конвенції ООН проти корупції : Закон України від 21.02.2014 р. № 746-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746-18#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

5. Шаблистий В. В. Постійно оновлювана політика у сфері боротьби з корупцією або безкарність службової злочинності в Україні. Політика у сфері боротьби зі злочинністю : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ : ННЮІ ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника», 2017. С. 135–140.

6. Тютюгін В. І., Гродецький Ю. В., Гізимчук С. В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : навч.-практ. посібник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2014. 232 с.

7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

8. Ткаченко О. Г., Разумейко Н. С. Поняття та характерні риси конфлікту інтересів під час проходження державної служби в Україні. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право.* 2020. № 2 (10). С. 63–74.

Nishchymna S.,

Doctor of Sciences (Law), Head of the Department of Administrative,
Civil and Economic Law and Process,
Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7424-7688;

Tkachenko O.,

PhD in Law, Associate Professor, Head of the Department
of Advanced Training of the Personnel of Bodies, Institutions of Execution
of Punishments and Detention Centers of the State
Criminal and Executive service,
Institute of Advanced Training of the Personnel of the
State Criminal and Executive service,
Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5640-0906

CHARACTERISTICS OF MISFEASANCE OF OFFICIAL STATUS STATE OF PERSONNEL OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

Among the many problems facing modern Ukrainian society, the problem of combating corruption, connections and schemes used by officials to achieve their personal goals has become more relevant than ever in the last decade. The impact on the security of economic systems of such a factor as corruption crimes is difficult to overestimate, because corruption in all its manifestations complicates the normal functioning of public institutions. One of the main problems is distrust of state structures, which ultimately also leads to the creation of a negative image of the country in the international arena. Official abuses are often corrupt, and abuse of office is an integral part of the whole complex of official crimes. Misfeasance or official position is socially dangerous, as this crime can cause not only material but also non-material damage to legal entities and their representatives, encroach on the rights and legitimate interests of others. The need to modernize the modern criminal legislation of Ukraine in the field of combating abuse of office is due to its obvious inefficiency. Official abuses as a social phenomenon exist in all countries of the modern world, and the problem of criminal liability of persons who commit these crimes remains relevant regardless of their political system. At the same time, in order to improve the norms regulating criminal liability for abuse of office in Ukraine, it is necessary to turn not only to current trends, but also to the existing international experience. The urgency of the study is determined by the need to find new approaches to improve the effectiveness of criminal law in Ukraine in the fight against abuse of office, use the results of comparative legal study of trends in this area, assess opportunities to prevent the whole complex of abuse.

Key words: *official, misfeasance, abuse of office, official authority, misfeasance of official authority, fight against corruption, prevention of misfeasance or official position.*

References

1. Ukraine (2001), *Criminal Code of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Tiutyuhina, V. and Borysova, V. (2011), *Crimes against justice: textbook*. Pravo, Kharkiv.
3. Svetlov, A. (1970), *Fight against abuse of office*, Naukova Dumka, Kyiv.
4. Ukraine (2014), *On amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine regarding the implementation of the provisions of Art. 19 of the UN Convention against Corruption* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
5. Shablistyi, V. (2017), *Constantly updated policy in the fight against corruption or impunity for official crime in Ukraine. Crime Policy: Proceedings of the International. scientific-practical conf*, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk.
6. Tiutyuhina, V., Hrodetskyi, Y. and Hizimchuk, S. (2014), *Crimes in the sphere of official activity and professional activity related to the provision of public services: Manual*, Pravo, Kharkiv.
7. Ukraine (2014), *On prevention of corruption* : *Law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
8. Tkachenko, O. H. and Razumeiko, N. S. (2020), «Concepts and character of drawings of the conflict and interests during passing of public service in Ukraine», *Scientific Bulletin of the North. Series: Right*, № 2 (10), pp. 63–74.

УДК 311:343.261-052

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.055

Сікун А. М.,
заступник начальника кафедри теорії
та історії держави і права, конституційного права,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-1484-8830

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРАЦЮ УВ'ЯЗНЕНИМИ, ЯКІ УТРИМУЮТЬСЯ У СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ

У статті розглянуто питання щодо сучасного стану реалізації права на працю ув'язненими, які утримуються у слідчих ізоляторах України. Вивчено практику ЄСПЛ проти України та досліджено зауваження ЄКПТ щодо порушень питання зайнятості ув'язнених. Розкрито порядок залучення ув'язнених до праці та надано пропозиції щодо його оптимізації. Проаналізовано питання трудової діяльності ув'язнених у Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та вказано на її недоліки.

Ключові слова: ув'язнені, праця ув'язнених, зайнятість, праця, слідчий ізолятор, установи виконання покарань.

Постановка проблеми. Через певні обставини в житті людина може опинитися в місцях попереднього ув'язнення. І навіть у таких умовах особа, яка там перебуває, має обов'язки і права, встановлені законодавством для громадян України, з певними обмеженнями, які передбачені Законом України «Про попереднє ув'язнення» [1], а також іншими нормативно-правовими актами. Але деякі моменти залишаються не врегульованими національним законодавством і мають певні розбіжності з нормами європейського права. Одним з таких питань є зайнятість ув'язнених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо реалізації права на працю ув'язненими досліджувалось різними науковцями, такими як: В. А. Кирилюк, Н. П. Мокрицька, Л. П. Шумна, І. В. Боднар, М. М. Яцишин та інші. Але, як показує аналіз робіт цих учених, невирішеними залишаються питання щодо повної або часткової зайнятості ув'язнених, а також адаптація законодавства до сучасних вимог.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити сучасний стан реалізації права на працю ув'язненими, визначити недоліки

в національному законодавстві та запропонувати зміни для вдосконалення окресленого питання.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про попереднє ув'язнення» установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, є слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в ізоляторах тимчасового тримання [1].

Слідчий ізолятор є доволі специфічною установою, оскільки в ньому можуть утримуватись різні категорії, наприклад як ув'язнені, так і засуджені.

Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ПВР СІЗО) наводять таке визначення поняттю «ув'язнені»: це особи, які тримаються під вартою відповідно до вмотивованого рішення суду про обрання як запобіжного заходу тримання під вартою або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, винесеного відповідно до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), та/або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом, а також постанови прокурора, прийнятої у випадках та порядку, передбачених статтею 615 КПК; особи, щодо яких вироком суду передбачено тримання під вартою до набрання ним законної сили [2].

Щодо засуджених, то ПВР СІЗО визначає їх як осіб, уперше засуджених до позбавлення волі за нетяжкі чи тяжкі кримінальні правопорушення, які на підставі статті 89 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) залишені у СІЗО для роботи з господарського обслуговування; особи, засуджені до обмеження волі, які на підставі статті 57 КВК підлягають направленню до місця відбування покарання; особи, засуджені до арешту, позбавлення волі, довічного позбавлення волі, вироки щодо яких набрали законної сили і які на підставі статті 87 КВК підлягають відправленню до установ виконання

покарань; засуджені, вироки щодо яких набрали законної сили, які на підставі статті 90 КВК тимчасово залишені в СІЗО або переведені до СІЗО з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або виправної колонії; особи, вироки щодо яких набрали законної сили, які відповідно до статті 88 КВК переміщуються під вартою з однієї установи до іншої [2].

Також особливістю СІЗО є те, що там можуть утримуватися чоловіки, жінки, неповнолітні та іноземці, але з окремим розміщенням та дотриманням режимних вимог ізоляції.

Відповідно до даних, наведених Державною кримінально-виконавчою службою України, станом на 01.01.2023 р. у чотирнадцяти СІЗО та десяти установах виконання покарань, що виконують функцію СІЗО, утримується 15501 особа [3].

Необхідно зазначити, що відповідно до ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [4].

А тому ув'язнені мають право реалізувати своє конституційне право на працю, як інші громадяни нашої держави. Це право закріплене у ст. 43 Основного Закону та передбачає, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [4].

На сьогодні питання щодо реалізації права на працю ув'язненими залишається малодослідженим. Щодо зайнятості вищезазначених суб'єктів, то в ст. 16 Закону України «Про попереднє ув'язнення» зазначено, що взяті під варту особи можуть залучатися до роботи лише в межах території місця попереднього ув'язнення за їх згодою і з дозволу слідчого або суду, які здійснюють кримінальне провадження. Праця таких осіб оплачується за тарифними ставками (окладами), що діють у народному господарстві. Із заробітку ув'язнених за виконавчими

документами провадяться відрахування в порядку, встановленому законодавством України. Прибутки, одержані внаслідок використання праці ув'язнених, не підлягають оподаткуванню і використовуються для упорядкування місця попереднього ув'язнення та поліпшення умов тримання під вартою [1].

Розділ 9 ПВР СІЗО більш детально регламентує процес залучення та певні особливості праці ув'язнених й окремих категорій засуджених. Зазначається, що ув'язнені можуть залучатися до праці в межах території СІЗО, що охороняється, у майстернях та робочих камерах із забезпеченням вимог ізоляції та роздільного тримання ув'язнених, правил техніки безпеки під час виконання робіт, норм санітарії та гігієни. З цією метою у майстернях та робочих камерах вивішуються протипожежні правила, правила техніки безпеки та витяги із Закону України «Про охорону праці», а до робіт допускаються лише ув'язнені, які пройшли медичне обстеження [2].

Отже, враховуючи чинні норми законодавства, можна зробити висновок, що реалізація права на працю ув'язненими залишає останнім доволі вузький вибір професій, оскільки, крім майстерень та робочих камер, немає можливості реалізувати це право, а також зберегти під час тримання під вартою вже наявні трудові навички.

Розглядаючи це питання через призму європейського законодавства, треба зазначити, що ще 1998 року, під час свого першого візиту до України, Європейський комітет із запобігання катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню звертав увагу на недостатню зайнятість ув'язнених в українських СІЗО та наголошував, що переважна частина в'язнів не брала участі у будь-якій зайнятості поза межами камер, окрім прогулянок ... Не було можливостей для праці та доступу до освітніх/навчальних або спортивних занять... Зайнятість у камерах була обмежена читанням та, для деяких в'язнів, перегляданням телевізора, отриманого від родичів» [5, с. 14].

У зв'язку з цим була висловлена рекомендація, щоб усі в'язні мали можливість проводити суттєву частину дня (тобто 8 годин або більше) поза межами камер, із залученням різномані-

тної корисної діяльності (дозвілля/спілкування; праця, бажано з навчальною метою; навчання; спорт).

У своєму аналізі виконання рекомендацій щодо пенітенціарної системи, наданих Україні Європейським комітетом із запобігання катуванням з 1998 року, В. Човган, зазначає, що ця рекомендація стосовно СІЗО була повторена в різних модифікаціях у низці звітів (1999, 33; 2000, 93; 2009, 76; 2011, 46; 2013, 102; 2017, 57). При цьому рекомендувалося, щоб були розроблені програми зайнятості, пристосовані до потреб різних категорій в'язнів (дорослі ув'язнені та засуджені, довічники, жінки, неповнолітні тощо) (2013, 102).

Комітет також звертав увагу на наслідки відсутності зайнятості: майже повна відсутність зайнятості погіршувала перебування в ув'язненні та робила його більш каральним, аніж режим для засуджених осіб. Разом з обмеженнями на контакти із зовнішнім світом та спілкування це робило режим гнітючим та отупляючим» (2009, 76). При цьому, чим довшим є тримання під вартою, тим більш різноманітними мають бути можливості для зайнятості поза межами камери [5, с. 14].

Необхідно погодитися з автором аналізу стосовно того, що, незважаючи на понад двадцять років від часу оприлюднення першої рекомендації, українські СІЗО досі не пропонують можливостей для зайнятості в'язнів.

З-поміж іншого це пов'язано з конструкцією СІЗО. Їхній дизайн та архітектура не передбачають місця для зайнятості в'язнів. Також відсутня «промислова» частина установи, тобто немає виробництва, де засуджені могли б працювати. Так само зазвичай відсутні і спортивні зали або спортивні поля [5, с. 14].

У цьому контексті видається повчальною практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі Двойних проти України» (заява № 72277/01) від 12 жовтня 2006 року, де як приклад порушення прав ув'язнених Суд наводить доповідь 2000 року Європейського комітету із запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – ЄКПТ). Візит делегації ЄКПТ до України відбувся з 10 по 26 вересня 2000 року, впродовж якого делегація відвідала, зокрема, ізолятор тимчасового тримання

№ 15 м. Сімферополя. Делегація зазначила, що «умови тримання були у загрозливій ситуації»; зокрема спостереження, зроблені у Сімферопольському СІЗО № 15, доводять це.

Частина спецконтингенту не займалася організованою діяльністю. Крім сотні ув'язнених, які займалися у хорі, інші ув'язнені не мали роботи чи організованої спортивної діяльності. На практиці єдиний час, що вони проводили поза камерами, – це година прогулянки щодня в умовах, які не дозволяли повною мірою виконувати фізичні вправи (площа дворів для прогулянок коливалася від 10 до 25 кв. м).

Більшість ув'язнених були зачинені протягом майже цілої доби в переповнених, шкідливих для здоров'я камерах без будь-якої запропонованої діяльності. За таких умов позбавлення волі у Сімферопольському СІЗО може бути лише досвідом, зведеним до нуля. Проте для подолання деяких значних недоліків можливо і необхідно негайно вжити заходів [6].

Виходячи з рішення ЄСПЛ, можна зробити висновок, що зайнятість ув'язнених, у тому числі надання їм певної роботи, має позитивно впливати на перебування під вартою.

Також варто додати, що одним із факторів, які ускладнюють участь ув'язнених у праці, є залучення до слідчих дій та судових процесів, поки вони перебувають в установі, а також чітко визначений строк перебування у слідчому ізоляторі. Оскільки, відповідно до ч. 1 ст. 197 КПК, строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів. Але, враховуючи ч. 3 ст. 197, строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

1) шести місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [7].

А також серед ускладнених факторів можна вважати те, що під час залучення ув'язнених до праці необхідно створюва-

ти робочі місця з дотриманням особливостей розміщення та ізольованого тримання засуджених і ув'язнених.

Доцільно зазначити, що існує ускладнена процедура залучення до суспільно корисної праці осіб, узятих під варту, в майстерні установи. Так у п. 5.1 розділу 5 Положення про майстерню установи виконання покарань, слідчого ізолятора зазначено, що, окрім письмової згоди ув'язненого, ще необхідно отримати дозвіл слідчого або суду, які здійснюють кримінальне провадження. Хоча не визначено правової форми отримання такого дозволу. Після чого наказом начальника установи буде створена комісія для розгляду заяв та відбору осіб для роботи в майстерні установи, до складу якої входять: начальник установи, посадова особа установи, яка відповідно до розподілу функціональних обов'язків організовує роботу з питань залучення засуджених до праці та трудової адаптації, представники соціально-психологічної служби та служби нагляду і безпеки, інших структурних підрозділів установи [8].

Хоча окреслену вище процедуру можна дещо спростити. Для прикладу можна залишити лише письмову заяву від ув'язненого як згоду на добровільне залучення до праці та наказ начальника установи чи слідчого ізолятора про залучення такого ув'язненого до майстерні установи виконання покарань чи слідчого ізолятора, про що у триденний строк треба буде попередити слідчого або суд, які здійснюють кримінальне провадження.

Події, які відбуваються у світі та безпосередньо в нашій країні, змушують змінювати й розвивати вітчизняне законодавство. Кодекс законів про працю України було доповнено статтею 60² про дистанційну роботу. Дистанційна робота – це форма організації праці, за якої робота виконується працівником поза робочими приміщеннями чи територією роботодавця, у будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [9]. На сьогодні через прогрес технологій існує ряд професій, які дозволяють працювати без прив'язки до конкретного робочого місця.

Це наштовхує на пропозицію впровадження дистанційної роботи для ув'язнених, що певним чином покращить вищезгадані прогалини і проблеми. А саме розширить вид можливих

робіт для ув'язнених, також задовольнить проблему зайнятості. Серед позитивних моментів – і те, що ув'язнений під час перебування в СІЗО не розриватиме остаточно свої соціальні зв'язки та не втрачатиме трудові й професійні навички.

При цьому адміністрація СІЗО в такому разі не буде стороною роботодавця, її функція полягатиме в наданні приміщення, де ув'язнений зміг би здійснювати свою діяльність, та контролі, щоб це не порушувало режимних вимог, встановлених законодавством. Наприклад, блокування сайтів або навпаки – надання доступу до тих ресурсів, які необхідні для виконання роботи.

У контексті розгляду питання праці ув'язнених заслуговує на увагу той факт, що у Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р у стратегічній цілі під номером 5 «Удосконалення методів та інструментів виправлення і ресоціалізації засуджених та їх подальше впровадження» є завдання – зміна підходів до залучення до корисної зайнятості засуджених та осіб, узятих під варту, створення додаткових стимулів для залучення засуджених до праці як засобу ресоціалізації [10].

Але серед очікуваних результатів та індикаторів виконання цієї стратегії передбачені показники лише засуджених, тобто ув'язнені залишені поза увагою.

Так само, як і в операційному плані реалізації Стратегії у 2022–2024 роках, йдеться виключно про засуджених і поза увагою залишається питання щодо ув'язнених, відповідно можна зробити висновок, що питання праці саме ув'язнених не буде змінюватися до 2026 року.

Враховуючи вищевикладене, погоджуємося з думкою Н. Мокрицької, яка зазначає, що особи, взяті під варту, не можуть бути обмежені в реалізації природного та соціального права на працю і їхня праця мала б відрізнятися від праці осіб, які засуджені та перебувають у місцях позбавлення волі. Інша річ: існує специфіка здійснення права в межах відповідного закладу на умовах, визначених законодавчо. Вона полягає в тому, що особи, які перебувають під вартою, не можуть самостійно

обирати працю, але мають право працювати і отримувати винагороду за роботу, на яку вони добровільно погодилися [11, с. 58].

Висновки. Отже, можна зробити такі висновки: по-перше, питання щодо реалізації права на працю засудженими на сьогодні залишається на відносно низькому рівні та потребує уваги з боку як науковців, так і практиків.

По-друге, ЄКПТ вже неодноразово вказував на те, що ув'язнені на неналежному рівні зайняті трудовою діяльністю, це також підтверджується рішеннями ЄСПЛ. Для розв'язання вищенаведеної проблематики вбачаємо за доцільне запровадити такий вид роботи, як дистанційна, що розширить вид можливих робіт для ув'язнених, а також задовольнить проблему зайнятості.

Також можна стверджувати, що Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року передбачає завдання для однієї зі стратегічних цілей щодо залучення до кримінальної зайнятості осіб, узятих під варту, але ні в очікуваних результатах, ні в операційному плані реалізації цієї стратегії не вказується про ув'язнених, а лише про засуджених. Тому ця Стратегія потребує доопрацювання.

Список використаних джерел

1. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-ХІІ. Дата оновлення: 09.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (дата звернення: 02.05.2023).
2. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 р. № 1769/5. Дата оновлення: 03.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text> (дата звернення: 02.05.2023).
3. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/Загальна-характеристика-01.01.2023.pdf> (дата звернення: 02.05.2023).
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 03.05.2023).
5. Човган В. Аналіз виконання рекомендацій щодо пенітенціарної системи, наданих Україні Європейським комітетом з запобігання катуванням, з 1998 року. Харків : Право, 2020. 82 с.

6. Рішення Європейського суду з прав людини від 12.10.2006 р. у справі № 72277/01. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_273#Text (дата звернення: 05.05.2023).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465117#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

8. Про затвердження Положення про майстерню установи виконання покарань, слідчого ізолятора : наказ Міністерства юстиції України від 22.03.2012 р. № 442/5. Дата оновлення: 29.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0437-12#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

9. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 06.05.2023).

10. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-p#Text> (дата звернення: 19.05.2023).

11. Мокрицька Н. П. Особливості реалізації права на працю особами, які перебувають під вартою. *Юридична Україна*. 2014. № 12 (144). С. 55–59.

Sikun A.,

Head of the Department of Theory and History of State and Law,
Constitutional Law, Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1484-8830

CURRENT STATE OF IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO WORK BY PRISONERS IN DETENTION CENTERS

The article examines the issue of the current state of implementation of the right to work by prisoners held in remand detention centers of Ukraine. The concepts of prisoner and convict are given to distinguish them. It is being considered which categories of persons can be held in pretrial detention centers. The quantitative index of prisoners as of January 1, 2023 is presented in the article, who are held in pretrial detention centers and in penitentiary institutions that perform the function of pre-trial detention centers on the territory of Ukraine.

The procedure for engaging prisoners to work is disclosed in accordance with the Law of Ukraine “On Pretrial Detention”, as well as the Rules of the Internal Procedures of Pretrial Detention Centers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine. The comments and recommendations made by the European Committee for the Prevention of Torture, Inhuman or Degrading Treatment or

Punishment during their visit to detention centers of Ukraine in different years are given. As an example, the decision of the European Court of Human Affairs, namely the European Committee for the Prevention of Torture, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, which indicates that the employment of prisoners, including providing them with certain work, should have a positive effect on their detention.

In the article attention is focused on the complicated procedure of engaging in socially useful work of persons taken into custody in workshops and certain recommendations are given regarding its optimization.

A proposal for the introduction of remote work in detention centers for prisoners is given, which in turn will fully expand the type of possible work for prisoners, as well as satisfy the problem of employment.

The Strategy for the reform of the penitentiary system for the period until 2026 was considered, namely the issue of changing approaches to the involvement of convicts and persons taken into custody for gainful employment.

Key words: *prisoners, work of prisoners, employment, work, detention center, penitentiary institutions.*

References

1. Ukraine (1993), *On previous imprisonment* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (accessed 2 May 2023).
2. Ukraine (2019), *On the approval of the Rules of internal procedure of investigative detention centers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine*: Order, Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text> (accessed 2 May 2023).
3. State Criminal and Executive Service (2023), *General characteristics of the State Criminal and Executive Service of Ukraine*, available at: <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/Загальна-характеристика-01.01.2023.pdf> (accessed 2 May 2023).
4. Ukraine (1996), *Constitution of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (accessed 3 May 2023).
5. Chovhan, V. (2020), *Analysis of the implementation of the recommendations regarding the penitentiary system provided to Ukraine by the European Committee for the Prevention of Torture since 1998*, *Law*, Kharkiv.
6. European Court of Human Rights (2006), *The case of "Twins against Ukraine"* (Request № 72277/01) : Decision of the European Court of Human Rights, Strasbourg, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_273#Text (accessed 5 May 2023).

7. Ukraine (2012), *Criminal Procedure Code of Ukraine* : Code of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (accessed 5 May 2023).

8. Ukraine (2012), *On the approval of the Regulation on the workshop of the penitentiary institution, pretrial detention center* : Order, Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0437-12#Text> (accessed 5 May 2023).

9. Ukraine (1971), *Labor Code of Ukraine* : Code of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Ukrainian Soviet Socialist Republic, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (accessed 6 May 2023).

10. Ukraine (2022), *On the approval of the Penitentiary System Reform Strategy for the period until 2026 and the approval of the operational plan for its implementation in 2022–2024* : Order, Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-p#Text> (accessed 19 May 2023).

11. Mokrytska, N. (2014), "Peculiarities of exercising the right to work by persons in custody", *Legal Ukraine*, № 12 (144), pp. 55–59.

УДК 347.447:347.6

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.067

Тютюнник А. В.,

ад'юнкта кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернівці, Україна

ORCID: 0000-0001-5651-7648

ЗНАЧУЩІСТЬ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ДЛЯ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Для врегулювання сімейних правовідносин в Україні нині відсутні єдині уніфіковані конструкції договорів та механізми їх застосування, що, безперечно, обтяжує вирішення того чи іншого питання стосовно врегулювання сімейних відносин. Метою статті є визначення ключових аспектів створення договору, характерних рис та особливостей суб'єктного складу, що притаманні сімейно-правовим договорам у розвинених сучасних країнах.

Ключові слова: сімейні правовідносини, сімейно-правовий договір, сімейно-правова домовленість, сімейно-правова доктрина, сімейне право.

Постановка проблеми. Оскільки договірне регулювання стає все більш популярним у всіх сферах життя, в тому числі в сімейних правовідносинах, виникає необхідність розглянути категорію сімейно-правових договорів, розкрити їх сутність, ключові ознаки, умови застосування та переваги використання. Сімейне право як галузь може регулювати суспільні відносини через договірне регулювання, що робить його новою, багатогранною і перспективною галуззю, яка потребує уваги й сучасних досліджень.

Під час аналізу наукових публікацій відомих учених, дослідників і професорів можна зробити висновок, що терміни «сімейний договір» і «сімейно-правовий договір» не мають чіткого визначення, тоді як «сімейно-правовий договір» і «сімейно-правова домовленість» використовують як синоніми. Договір як правовий інструмент має гнучку форму й може використовуватися для регулювання різноманітних суспільних відносин, визначаючи діапазон можливої та зобов'язальної поведінки сторін і передбачаючи наслідки за її порушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У правовій доктрині категорія договору висвітлюється як універсальна конструкція, що здатна виступати ефективним регулятором

приватноправових і окремих публічно-правових відносин. Сутність сімейно-правових договорів і домовленостей, загальнотеоретичні та методологічні підходи стосовно категорії договору у сфері сімейних правовідносин досліджували: О. В. Розгон, І. В. Жилинкова, З. В. Ромовська, О. М. Пономаренко, А. П. Гетьман, В. І. Борисова, І. О. Єфремова, В. М. Чернега, В. А. Ватрас, Б. Фасій, Р. Хобор.

Мета статті. Дослідити сучасні наукові публікації, охарактеризувавши існуючі конструкції договору та уніфікувавши термін сімейно-правового договору, який поєднуватиме у своєму змісті основні його ознаки, характерні риси та особливості, матиме пристосовану форму до сучасного сімейного права України.

Виклад основного матеріалу. Договір – це давній юридичний інструмент, який застосовується протягом багатьох століть для регулювання різних суспільних відносин. Важливим аспектом договору є його гнучкість та можливість застосування різних правових форм залежно від характеру відносин, які потрібно регулювати.

Основна мета договору полягає в регулюванні взаємовідносин між усіма сторонами угоди, визначаючи права та обов'язки відповідно до законодавства та встановлюючи наслідки, які можуть виникнути у випадку порушення умов договору або законодавства.

Українське цивільне право дійсно вважає договір одним з основних інститутів, який застосовується для регулювання цивільних правовідносин. Однак на сьогодні договір також застосовується в багатьох інших галузях права, зокрема в адміністративному, податковому, трудовому та інших сферах. У Сімейному праві України договір здебільшого застосовується для укладення сімейно-правових домовленостей, що дозволяє сторонам самостійно вирішувати питання, пов'язані зі створенням, розірванням та розвитком сімейних відносин.

Досліджуючи наукові доробки професорки В. І. Борисової, ми погоджуємося з її твердженням, що категорія договору іманентно притаманна цивілістиці, оскільки поняття та суттєві елементи договору передбачені саме в Цивільному кодексі України. Тож, характеризуючи категорію договору з боку Цивільного кодексу України, маємо тлумачення терміну «договір» як

домовленість обох сторін договору, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Договором може бути встановлено, що його окремі умови визначаються відповідно до типових умов договорів певного виду, оприлюднених у встановленому порядку, а у випадку відсутності посилання на типові умови такі типові умови можуть застосовуватись як звичай ділового обороту, якщо вони відповідають вимогам статті 7 Цивільного кодексу України [1].

Прихильники теорії сімейного права як підгалузі цивільного права розглядають сімейно-правові договори як самостійну групу цивільно-правових договорів, які виникають під впливом факторів сімейно-правових відносин. І в цьому випадку дослідники цивільного права вважають, що правильним є таке визначення терміну «сімейно-правовий договір»: «домовленість з ознаками цивільного правочину, яка виникає між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, членами родини, які стають одночасно як суб'єктами сімейних, так і цивільних правовідносин». Науковці, які вивчають це поняття, стверджують, що саме таке тлумачення має застосовуватись у загально-правовому словнику як для пояснення терміна «сімейно-правовий договір», так і для пояснення терміну «сімейно-правова домовленість», не розмежовуючи ці категорії.

Особливості своєрідності засобів регулювання правових відносин у сімейній сфері мають бути розглянуті з боку Сімейного кодексу та сімейно-правових актів. Сімейно-правовий договір – це договірна конструкція, яка набуває специфічного характеру під впливом певних сімейних правовідносин, і такі відносини мають бути досліджені сімейним законодавством у сучасній Україні. Підтвердженням цього є думка З. В. Ромовської, авторки науково-практичного коментаря до Сімейного кодексу України, яка підкреслює, що залежно від галузі права, де застосовується договірна конструкція, формулюються її особливості, характерні риси, що становитимуть предмет цієї галузі [2, с. 10–16].

Погоджуємося також із професоркою І. В. Жилінковою стосовно того, що існувало й досі існує невирішене питання щодо розробки сучасної теоретичної концепції сімейного договору,

яке має спрямовуватись на створення загальної теорії договору в сімейному праві. Така необхідність у законодавчому визнанні застосування договірної конструкції в різних галузях права і зокрема в сімейному праві була зумовлена розвитком молодії держави, оскільки проблемам договірного регулювання сімейних відносин та особливостям окремих немайнових сімейних відносин приділяли недостатню увагу як з боку науковців, так і з боку держави [3, с. 206–210].

У зв'язку з цим фактично вперше в історії розвитку вітчизняного сімейного законодавства законодавці допустили договірне регулювання сімейних відносин, ухваливши Сімейний кодекс України, що набув чинності, і завдяки якому засади диспозитивного регулювання сімейних відносин між членами сім'ї та родичами шляхом укладення договору отримали своє законодавче закріплення.

Як наслідок популяризації договірного регулювання суспільних відносин, що поширилося в усіх сферах людського життя, постала нагальна потреба дослідити характерні риси й особливості договорів у кожній галузі права. З моменту ухвалення Сімейного кодексу України виникла необхідність цілісно вивчити й дослідити нинішній стан і перспективи сімейно-правових договорів, розкрити більш глибоку сутність поняття сімейного договору та з'ясувати вплив доктрини сімейного права на різних рівнях правотворення і правозастосування.

Учена З. В. Ромовська зробила вагомий внесок у розвиток правової доктрини сімейного права та процесу кодифікації сімейного законодавства. Вона провела дослідження і сформувала термінологічний словник, а також вдало підтримала сфери регулювання особистих немайнових відносин, процедури розірвання шлюбу за участю судового процесу, визнання природних прав на батьківство та материнство й прав власності дітей на майно, призначене для їхнього розвитку. Крім того, вона розрізнила терміни «сімейно-правова домовленість» та «сімейно-правовий договір», пояснюючи, що обидва терміни не можна ототожнювати з буденною згодою сторін. Це обґрунтовано тим, що серйозний договір укладають між суб'єктами сімейно-правового договору, що стосується виникнення, зміни або при-

пинення особистих немайнових і майнових сімейних прав та обов'язків. Більш детальне розмежування цієї термінології можна знайти у спеціальній літературі [4, с. 38–45].

Розгон О. В., авторка монографії «Договори в сімейному праві», досліджувала питання вже стосовно дефініції термінів «договір у сімейному праві», що укладається між фізичними особами, які пов'язані шлюбом або родинними зв'язками, та «сімейно-правовий договір», де сторони договору пов'язані виникненням, зміною або припиненням особистісних немайнових та/або майнових прав і обов'язків, визначених законодавством [5, с. 14–16]. Таким чином, авторка дослідила та дійшла до визначення десятків ознак сімейного-правового договору, серед яких вказано, що договір має особистісний безоплатний характер, особливий суб'єктний склад договору, необхідність наявності дозволів, попередньої згоди на укладення договору, встановлення термінів тривалості, недопустимість у зв'язку з укладанням договору погіршення умов майнового становища сторін договору; такий договір має укладатися з метою врегулювання сімейно-правового спору, лише в крайньому випадку із залученням суду, оскільки має сприяти виникненню договірному врегулюванню сімейних відносин, а не утворенню правовідносин [6, с. 136–140].

Виходячи з цього, постало питання стосовно того, чи можна вважати сімейно-правовий договір приватноправовим, оскільки він укладається між суб'єктами сімейних відносин з метою врегулювання стосунків, заснованих на шлюбі, родинності, усиновленні й тих, які виникають унаслідок створення або розпаду сім'ї. Стверджуючи, що договір є приватним, маємо конкретизувати суб'єктів договору, учасників врегулювання сімейних відносин шляхом укладання договору, якими є виключно фізичні особи, що вчиняють правомірні вольові дії, спрямовані на набуття, зміну чи припинення майнових особистісних або немайнових прав та обов'язків [7, с. 95–97].

Один з важливих аспектів сімейно-правового договору полягає в тому, що він має особистісно-довірчий характер. Це означає, що сторони договору не можуть передавати виконання своїх зобов'язань третім особам або змінювати осіб, зазначених

у договорі. Така умова є необхідною для врегулювання сімейних правовідносин, оскільки залежно від характеру цих відносин може виникати потреба в особистій взаємодії та довірі між сторонами.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що в сучасній Україні питання у сфері сімейного законодавства та сімейно-правових договорів набули значної уваги з боку науковців, викликавши гостру зацікавленість доктриною сучасного сімейного права, зокрема термінами «сімейно-правовий договір», «сімейно-правова домовленість», а також особливостями зазначених понять, їх спільними й відмінними рисами. Спектр досліджень у цій галузі набуває все більших масштабів, і все більше науковців прагнуть конкретизувати терміни «договір», «сімейно-правовий договір», «сімейно-правова домовленість» та окреслити чіткі межі використання й доречність застосування того чи іншого поняття.

Отже, маємо зазначити, що термін «сімейно-правовий договір» у галузі сімейного права має трактуватись як приватно-правовий договір, що виникає внаслідок правовідносин стосовно встановлення, зміни або припинення сімейних прав і обов'язків членів сім'ї, коли суб'єктами таких відносин мають бути фізичні особи, які безпосередньо пов'язані сімейними відносинами, тобто це дружина, чоловік, діти.

Розвиток молодшої держави сприяє розширенню наукових баз у сімейному праві, але все ще до сьогодні існує велика кількість недоліків як щодо термінології, так і уніфікованих форм договорів, а недосліджених тем у зазначеній галузі права залишається чимала кількість, що потребує чимало уваги та правової регуляції сімейних відносин.

Сучасний стан вітчизняного і зарубіжного законодавства демонструє доволі чітке виділення сімейно-правових договорів (сімейно-правових договірних зобов'язань) у системі договірного права України. Досліджуваний інститут сімейно-правових договорів отримав законодавче закріплення лише з ухваленням Сімейного кодексу України, а «законодавча новизна» системи сімейно-правових договорів залишається недостатньо дослідженим питанням у науці цивільного та сімейного права України.

Слід зауважити, що задля визначення правової природи сімейно-правового договору слід враховувати специфіку договору та відносин, під впливом яких він формується. Таким недоліком у Сімейному праві України є відсутність цілісного розуміння сутності поняття сімейного договору у зв'язку з недостатністю досліджень та відсутністю досконалих, адаптованих до певної галузі права теорій щодо сімейно-правових договорів. Унаслідок цього фрагментарне регулювання договорів стало недостатнім для обґрунтування рішень, і виникла необхідність у регулюванні сімейно-правового договору конкретно галуззю права, а саме Сімейним правом, законодавчим документом якого став Сімейний кодекс України.

Доктрина сімейного права України має посідати значне місце у формуванні сімейно-правової політики сучасної України. Завданням якої мають стати насамперед інтеграція законодавства, суб'єктів правозастосування та інтерес учених у галузі сімейного права, спрямований на розроблення, удосконалення та введення в дію ефективних механізмів регулювання і впливу законодавства в сімейно-правових відносинах.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. Київ : Ін Юре, 2003. 520 с.
3. Жилінкова І. В. Сфера застосування та класифікації договорів у сучасному сімейному праві. *Право України*. 2012. № 9. С. 206–214.
4. Ромовська З. В. Українське сімейне право. Академічний курс : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
5. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія / за ред. О. В. Розгон. Київ : Ін Юре, 2018. 290 с.
6. Дутко А. О. Договір як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Львів, 2013. № 3. С. 135–142.
7. Договір як універсальна правова конструкція : монографія / А. П. Гетьман, В. І. Борисова, О. П. Євсєєв та ін.; за заг. наук. ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Харків, 2012. 432 с.

Tiutiunyk A.,Adjunct of the Department of Administrative, Civil and Economic
Law and Procedure, Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5651-7648

SIGNIFICANCE OF CONTRACTS CONCLUSION FOR THE REGULATION OF FAMILY LEGAL RELATIONS

This article addresses to topical issues of family law contracts, their features and the necessity of their application in modern life. Currently, in order to regulate family legal relations in Ukraine, there are no single, unified constructions of contracts and mechanisms for their application, which undoubtedly complicates the resolution of one or another issue related to the regulation of family relations. This problem is due to its legal nature and has an insufficient number of scientific works in this field, and is also distinguished by its ambiguity and versatility of application. The purpose of the article is to determine the key aspects of the creation of the contract, the characteristic features and peculiarities of the subject composition inherent in family law contracts in developed modern countries. Family relations, personal non-property and property legal relations are analyzed. A conclusion was made regarding the need to develop unified mechanisms for solving issues that arise as a result of marriage, adoption of children, adoption of guardianship and other social and legal relations in order to simplify and speed up the conduct of these procedures, as well as to establish their implementation mechanism in accordance with modernity.

The relevance of the research is proven by the variety of cases and the complicated process of regulating family legal relations in legislation, the lack of a sufficient number of scientific works in the specified field. Through qualitative analysis and systematization of the materials of scientific works of scientists in the field of family law. The article made conclusions about the terminology and key characteristics of the contract in the field of family law, such as: equality, property independence, the signs of the subject composition of family contracts, the obligation to observe the moral principles of society and the requirements of state legislation. The unified term "family law contract" is proposed, as well as the signs indicating the difference between the terms and the expediency of using one or another interpretation of the term in modern scientific literature and legislative documents related to family law.

Key words: family legal relations, family law contract, family law agreement, family law doctrine, family law.

References

1. Ukraine (2003), *Civil Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Romovska, Z. V. (2003), *Family Code of Ukraine: scientific and practical commentary*, Kyiv.
3. Zhilinkova, I. V. (2012), "Scope of application and classification of contracts in modern family law", *Law of Ukraine*, No. 9, pp. 206–214.
4. Romovska, Z. V. (2009), *Ukrainian family law. Academic course*, Legal Unity, Kyiv.
5. Rozgon, O. V. (2018), *Contracts in family law of Ukraine*, In Yure, Kyiv.
6. Dutko, A. O. (2013), "Contract as a regulator of family relations – construction features", *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Legal series*, No. 3, pp. 135–142.
7. Hetman, A. P., Borisova, V. I. and Yevseev, O. P. (2012), *The contract as a universal legal structure*, National University "Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine", Kharkiv.

УДК 343.811

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.076

Шеремета О. П.,

кандидат педагогічних наук, проректор,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-0939-3691;

Боднар І. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-4016-9276;

Малишенко Є. Л.,

кандидат юридичних наук,
заступник начальника кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2350-3869

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

У статті авторами розглянута система установ виконання покарань та її складові елементи, визначені основні актуальні напрями її реформування: замінити покарання у виді арешту шляхом введення замість нього покарання у виді позбавлення волі; замінити покарання у виді обмеження волі шляхом його заміни пробачійним наглядом з обов'язковим залученням до суспільно корисної праці; введення пробачійного нагляду за особами, умовно-достроково звільненими з місць позбавлення волі; переобладнання установ виконання покарань з урахуванням сучасних підходів до інженерно-технічних засобів охорони та нагляду; створення сучасного підходу до справи запобігання вчинення правопорушень персоналом установ виконання покарань.

Ключові слова: покарання, запобігання, установа виконання покарань, засуджені, персонал, пробачійний нагляд, умовно-дострокове звільнення, арешт, обмеження волі, табори для тримання військовополонених, військовополонені.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої країни гостро стоїть питання реформування установ виконання покарань, враховуючи світову практику діяльності пенітенціарних установ. Система, яка нині існує, уже не в змозі виконати всі вимоги, які висуваються до діяльності установ виконання покарань з виправлення та ресоціалізації засуджених, про це свідчить високий рівень постпенітенціарного рецидиву. Основ-

на маса засуджених відбуває покарання у виді позбавлення волі не вперше, вже не кажучи про категорію, яка перед цим відбувала покарання, не пов'язані з позбавленням волі, та яка була звільнена від відбування покарань з випробуванням.

Вищезазначена ситуація вимагає від Державної кримінально-виконавчої служби посилення діяльності щодо реформування системи установ виконання покарань та окремих інститутів кримінального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема наукової розробки реформування системи органів і установ виконання покарань була предметом дослідження таких вітчизняних учених, як К. А. Автухов, О. М. Бандурка, І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, А. О. Галай, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, О. Г. Колб, І. О. Колб, І. М. Копотун, О. І. Кіслов, О. В. Лисодєд, О. М. Літвінов, В. Г. Павлов, М. С. Пузирьов, А. Г. Перегудов, А. В. Савченко, А. Х. Степанюк, А. А. Ткаченко, М. І. Хавронюк, С. В. Царюк, О. О. Шкута, О. С. Яворська, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін. Натомість стан системи установ виконання покарань України, умов тримання засуджених, ув'язнених та військовополонених потребує переосмислення виконання таких завдань, як виправлення та ресоціалізація і з практичної, і з наукової точок зору.

Метою статті є висвітлення окремих питань щодо реформування системи установ виконання покарань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Система установ виконання покарань, згідно зі ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу України складається з арештних домів, слідчих ізоляторів, спеціально-виховних установ (виховних колоній) та кримінально-виконавчих установ, що поділяються на установи відкритого типу (виправні центри, які виконують покарання у виді обмеження волі) та закритого типу (виправні колонії, які виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі). Своєю чергою виправні колонії поділяються на виправні колонії мінімального (з полегшеними умовами тримання та із загальними умовами тримання), середнього та максимального рівня безпеки [1]. Проте слід зазначити, що сама система установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України значно більш структурова-

на, має елементи, які визначені в інших статтях Кримінально-виконавчого кодексу та в інших нормативно-правових актах. Розглянемо її детально з урахуванням вимог щодо роздільного тримання різних категорій засуджених та осіб, стосовно яких обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, їх кримінальної активності, віку тощо.

Арештні доми. Ця категорія установ виконання покарань, як показує практика, утворюється при виправних колоніях та слідчих ізоляторах, і в них утримуються (з урахуванням вимог до роздільного тримання) засуджені до арешту на строк від одного до шести місяців (неповнолітні – від 15 до 45 днів).

Спеціальні виховні установи виконують покарання у виді позбавлення волі на певний строк. До такого виду установ направляються особи, яким не виповнилося 18 років, проте з метою закріплення результатів виправлення і закінчення загальноосвітнього та професійно-технічного навчання за певних умов у них можуть утримуватися засуджені до 22 років.

Наступним елементом системи є слідчі ізолятори, в яких утримуються особи, щодо яких обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, транзитно пересильні тощо. Також цей вид установ виконує покарання у виді позбавлення волі для осіб, які залишені для робіт з господарського обслуговування установ.

Найбільш вагомим елементом у системі установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби є виправні колонії, які поділяються на кілька підвидів. Розглянемо їх більш детально.

Виправні колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання поділяються на колонії, де утримуються чоловіки, та колонії, де утримуються жінки, які засуджені вперше до позбавлення волі за кримінальні правопорушення, вчинені з необережності, й нетяжкі злочини, а також особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки в порядку, передбаченому Кримінально-виконавчим кодексом України [1].

Виправні колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання поділяються на виправні колонії для тримання чоловіків та виправні колонії для тримання жінок. У виправних колоніях для тримання чоловіків утримуються особи

чоловічої статі, які вперше засуджені до позбавлення волі за нетяжкі злочини.

У виправних колоніях для тримання жінок утримуються засуджені, які вчинили злочини невеликої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Такі виправні колонії поділяються на колонії, де утримуються жінки, які вперше відбувають покарання у виді позбавлення волі, та виправні колонії, де утримуються особи жіночої статі, які раніше вже відбували покарання, а також засуджені, переведені з виховних колоній при досягненні ними певного віку.

Виправні колонії середнього рівня безпеки поділяються з урахуванням статі на колонії для тримання чоловіків та колонії, де утримуються жінки.

У виправних колоніях для тримання жінок виконується покарання у виді довічного позбавлення волі, а також утримують засуджених, яким смертна кара була замінена на покарання у виді довічного позбавлення волі.

Виправні колонії середнього рівня безпеки для тримання чоловіків поділяються на два види з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та попередньої злочинної діяльності. А саме для тримання засуджених чоловіків, які раніше реально відбували покарання у виді позбавлення волі, а не були засуджені до цього виду покарання; чоловіки, засуджені за вчинення умисного нетяжкого кримінального правопорушення в період відбування покарання у виді позбавлення волі; а також засуджені, переведені з колоній максимального рівня безпеки (зміна умов тримання з урахуванням поведінки засуджених). У виправних колоніях середнього рівня безпеки іншого виду утримуються чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини [2, с. 138].

Виправні колонії максимального рівня безпеки можна умовно поділити на виправні колонії, де утримуються засуджені у звичайних жилих приміщеннях, і такі, де утримуються засуджені в приміщеннях камерного типу. Стаття 140 Кримінально-виконавчого кодексу України чітко вказує, яку категорію це утримують [1].

Досліджуючи зазначене питання, слід вказати, що також є установи, в яких функціонують спеціалізовані лікарні (з різни-

ми рівнями безпеки), установи, де утримуються колишні співробітники правоохоронних органів тощо [3].

Залишилися поза увагою законодавця (не прописані в Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу» та в Кримінально-виконавчому кодексі України) поліфункціональні установи виконання покарань, які об'єднують функції слідчих ізоляторів та виправних колоній максимального рівня безпеки, в яких утримуються засуджені до покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі в приміщеннях камерного типу [4].

Доцільно зазначити, що на теперішній час в Україні в установах виконання покарань утримуються також військовополонені до їх направлення до таборів для військовополонених, які створені на базі колишніх виправних колоній. Практика утримання цієї категорії викликає також питання щодо необхідності реформування національного законодавства та більш диференційованого підходу до роботи з військовополоненими [5].

Переважна частина засуджених, які утримуються в установах виконання покарань, – це особи, які раніше вже відбували покарання у виді позбавлення волі і не змогли або не схотіли адаптуватися до життя в цивільному суспільстві після звільнення з установ виконання покарань. Зазначене вище створює передумови для подальшого реформування системи установ виконання покарань, зменшення рівня впливу засуджених з негативною спрямованістю на загальну чисельність осіб, котрі перебувають у цих установах, забезпечення їх особистої безпеки, зменшення рівня впливу субкультури на засуджених. Особливу увагу також необхідно приділяти соціальній адаптації осіб, які звільняються з установ виконання покарань, оскільки прогалини в цій сфері є одним з детермінантів вчинення ними постпенітенціарних кримінальних правопорушень.

Аналізуючи точки зору вітчизняних учених і практиків, можна визначити певні напрями реформування системи установ виконання покарань в Україні, які розглянемо більш детально.

По-перше. Замінити покарання у виді арешту шляхом введення замість нього покарання у виді позбавлення волі, але на менш короткий термін, ніж нині передбачено законом. З мо-

менту ухвалення 2003 року Кримінально-виконавчого кодексу цей вид кримінального покарання став більш ліберальним і перетворився на позбавлення волі на певний строк, проте на невеликі терміни. Саме тому науковці і практики висловлюють думку, що необхідно замінити покарання у виді арешту позбавленням волі, при цьому треба внести зміни до Кримінального кодексу України, зменшивши мінімальний термін такого виду покарання.

По-друге. Замінити покарання у виді обмеження волі шляхом його заміни пробаційним наглядом з обов'язковим залученням до суспільно корисної праці. Засуджені до обмеження волі перебувають під наглядом, а не під охороною, і головним компонентом при цьому залишається обов'язкове залучення до праці. Саме тому існує точка зору, що засуджених такої категорії можна тримати за місцем проживання, встановивши так званий «домашній арешт», обмеживши в часових і просторових рамках можливість його пересування. При цьому уповноважений орган з питань пробації має вести електронний моніторинг його пересування, залучити чи контролювати його залучення до суспільно корисної праці та залучати його до пробаційних програм.

По-третє. Введення пробаційного нагляду за особами, умовно-достроково звільненими з місць позбавлення волі, та введення системи електронного моніторингу за місцем перебування такої категорії осіб. Проведені нами дослідження вказують на доволі високий відсоток постпенітенціарного рецидиву осіб, які умовно-достроково звільнені від відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк. При цьому нами встановлено, що основними причинами та умовами вчинення повторних злочинів є неможливість або небажання адаптуватися до умов життя в цивільному суспільстві. Саме тому уповноважений орган з питань пробації в примусовому порядку повинен залучати їх до пробаційних програм, контролювати їхню поведінку, надавати допомогу в адаптації. Варто додати, що не останнє значення має налагодження взаємодії щодо контролю за цією категорією з підрозділами Міністерствами внутрішніх справ України.

По-четверте. Переобладнення установ виконання покарань з урахуванням сучасних підходів до інженерно-технічних засобів охорони та нагляду, розміщення засуджених та їх ізольованого тримання. При цьому слід зауважити, що остання редакція Європейських в'язничних правил передбачає тримання засуджених в ізольованих камерах або кімнатах у нічний час [6]. На нашу думку, створення таких умов утримання надасть можливість значно зменшити вплив субкультури на поведінку засуджених та забезпечить можливість їх безпечного утримання в установі.

По-п'яте. Створення сучасного підходу до запобігання вчинення правопорушень персоналом установ виконання покарань, враховуючи сучасну провідну модель економічної недоцільності протиправної поведінки.

По-шосте. Привести у відповідність до сучасних умов класифікацію щодо роздільного тримання військовополонених. А саме вказати, що військовополонених доцільно поділити на кілька груп і встановити роздільне тримання з метою унеможливлення негативного, пропагандистського, насильницького впливу одних категорій на інших. У зв'язку з цим ми пропонуємо такі класифікаційні вимоги: зумовлені їхньою статтю; зумовлені станом здоров'я (здорові, хворі, поранені); комбатанти (особи рядового складу збройних сил, особи офіцерського складу збройних сил); комбатанти за громадянством (громадяни інших держав та громадяни України, які були мобілізовані на тимчасово окупованих територіях; громадяни інших держав та громадяни України, які були мобілізовані на територіях, окупованих до 24 лютого 2022 року та після); особовий склад ополчень і добровільних загонів; особи, які на законних підставах прямують за збройними силами, але не входять до їхнього складу (цивільні члени екіпажів військових літальних апаратів, члени робочих команд і служб, на які покладено побутове обслуговування збройних сил тощо) та мають посвідчення особи встановленого зразка, вказаного у правилах застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо розпізнавання осіб і об'єктів; населення неокупованої території, яке стихійно, за власним бажанням озброюється для боротьби з військами, що вторгаються, і яке не встигло сформуватися у регулярні вій-

ська (за умови відкритого носіння зброї та дотримання норм міжнародного гуманітарного права); особи, щодо яких відкриті кримінальні провадження; члени екіпажів торгових суден і літаків (вертольотів) цивільної авіації, якщо вони не користуються більшим пільговим режимом згідно з іншими положеннями міжнародного гуманітарного права.

Висновки. Аналізуючи викладене, слід зазначити, що наявна система органів та установ виконання покарань в Україні морально застаріла й не може повною мірою виконати завдання з виправлення та ресоціалізації осіб, які відбувають кримінальне покарання, що негативно відображається на рівні пенітенціарного та постпенітенціарного рецидиву. Зазначене вказує на необхідність реформування самої системи виконання покарань та необхідність налагодження тісної взаємодії з уповноваженими органами з питань пробації та підрозділами Міністерства внутрішніх справ з метою встановлення нагляду за особами, які звільняються з установ, і надання їм допомоги в побутовому й трудовому влаштуванні.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 22.04.2023).

2. Боднар І. В., Кондратов Д. Ю. Сучасний стан системи установ виконання покарань в Україні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2. С. 135–141.

3. Про затвердження Порядку визначення засудженим виду установи виконання покарань, направлення для відбування покарання засуджених до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту, обмеження волі та їх переведення, Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення засудженим до позбавлення волі виду установи виконання покарань, місця відбування покарання особам, засудженим до позбавлення волі на певний строк, довічного позбавлення волі, арешту та обмеження волі, їх направлення і переведення для відбування покарання : наказ Міністерства юстиції України від 27.02.2017 р. № 680/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z026517#n14> (дата звернення: 22.04.2023).

4. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 22.04.2023).

5. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4132022%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.04.2023).

6. Європейські пенітенціарні правила : Рекомендація Rec (2006) 2-геv Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських тюремних правил (ухвалена Комітетом міністрів 11 січня 2006 р. на 952-му засіданні заступників міністрів та переглянута із внесенням поправок і надана Комітету міністрів 1 липня 2020 р. на 1380-му засіданні заступників міністрів). URL: [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx? ObjectId=09000016809ee581](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581) (дата звернення: 22.04.2023).

Sheremeta O.,

PhD in Pedagogy, Vice Rector,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0939-3691;

Bodnar I.,

PhD in Law, Associate Professor, Head of the
Department of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4016-9276;

Malysenko Ye.,

PhD in Law, Deputy head of the Department
of Tactical and Special Training,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2350-3869

PARTICULAR ISSUES ON THE REFORMATION OF THE PENITENTIARY INSTITUTIONS SYSTEM IN UKRAINE

In the article, the authors considered the system of institutions for the execution of punishments and its constituent elements, consisting of detention centers, pretrial detention centers, special educational institutions, and open (correctional centers) and closed type penitentiary institutions. The authors identified the main current directions of its reform: to replace the punishment in the form of arrest by introducing instead of it the punishment in the form of deprivation of liberty, but for a shorter period than is currently provided by law, since the adoption of the Criminal Executive Code in 2003, this type of criminal punishment has become more liberal and turned into imprisonment for a certain period, but for short periods; to substitute punishment in the form of restraint of will by replacing it with probationary supervision with mandatory involvement in community service, since those sentenced to restraint of will are under supervision and not under

guard, and the main component at the same time remains mandatory involvement in work; conducting probation supervision of persons released on parole from places of deprivation of liberty and introducing an electronic monitoring system at the place of residence of this category of persons, the authorized body on probation issues must forcibly involve them in probation programs, monitor their behavior, provide assistance in their adaptation, not the least role is played by the establishment of cooperation on control of this category with units of the Ministries of Internal Affairs of Ukraine; re-equipment of penal institutions taking into account modern approaches to engineering and technical means of protection and supervision, accommodation of convicts and their isolated detention; creation of a modern approach to the prevention of offenses by the personnel of penitentiary institutions, taking into account the modern leading model of the economic impracticability of illegal behavior.

Key words: *punishment, prevention, penitentiary institution, convicts, personnel, probation supervision, parole, arrest, restriction of freedom, prisoner of war camps, prisoners of war.*

References

1. Ukraine (2003), *Criminal Executive Code of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
2. Bodnar, I. and Kondratov, D. Yu. (2021), The current state of the system of penitentiary institutions in Ukraine, *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, No. 2, pp. 135–141.
3. Ukraine (2017), *On the approval of the Procedure for determining by the convict the type of penitentiary institution, sending convicts to imprisonment for a certain period of time, life imprisonment, arrest, restriction of liberty and their transfer, Regulations on the Central and Interregional Commission on Determining the Type of Penitentiary Institution for Persons Sentenced to Deprivation of Liberty, Place of Serving Sentences for Persons Sentenced to Deprivation of Liberty for a Certain Term, Life Imprisonment, Arrest and Restriction of Liberty, Their Referral and Transfer to Serve the Sentence*: Order, Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0265-17#n14> (accessed: 22 April 2023).
4. Ukraine (2005), *On the State Criminal Enforcement Service of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
5. Ukraine (2022), *On the approval of the Procedure for keeping prisoners of war*: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, Kyiv.
6. European Prison Rules (2006): Recommendation of the Committee of Ministers to the Participating States on the European Prison Rules Updated on 1 July 2020, available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581 (accessed: 22 April 2023).

УДК 342.849.2(070+323.232)
DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.086

Шпак К. В.,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-3411-587X

ПРИНЦИП РІВНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД ВИКОРИСТАННЯ ЗМІ ПІД ЧАС ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ

Статтю присвячено аналізу особливостей принципу рівності використання ЗМІ під час передвиборної агітації, його сутності, нормативно-правовому регулюванню та проблемності практичної реалізації. Згідно з виборчим законодавством цей принцип має комплексний характер, що проявляється у сукупності, по-перше, рівних умов доступу кандидатів, партій – суб'єктів виборчого процесу – до конкретних засобів масової інформації, а також ефірного часу чи друкованої площі; по-друге, рівних умов для кандидатів, партій – суб'єктів виборчого процесу – щодо оплати за одиницю друкованої площі та одиницю ефірного часу й обмежується лише граничним розміром витрат виборчого фонду.

***Ключові слова:** принцип рівності, абсолютна рівність, пропорційна рівність, передвиборна агітація, виборче законодавство.*

Постановка проблеми. Демократичне регулювання передвиборної агітації передбачає не тільки встановлення цивілізованих підходів до її правового регулювання, визначення демократичних форм її здійснення, чітке окреслення ролі засобів масової інформації (далі – ЗМІ) в цьому процесі, а й запровадження певних загальнообов'язкових для дотримання засад використання ЗМІ. До таких, зокрема, належить і принцип рівності використання засобів масової інформації під час передвиборної агітації. Утім, правове регулювання і практична реалізація цього принципу в Україні не позбавлені недоліків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання використання ЗМІ під час передвиборної агітації неодноразово привертало увагу вітчизняних науковців. Серед таких, зокрема: М. Бучин, А. Дашковська, Ю. Ключковський та ін.

Проте більшість наявних досліджень і публікацій мають переважно обмежений характер. Науковці майже не приділяли

уваги принципу рівності використання ЗМІ під час передвиборної агітації. Наукові дослідження, спеціально присвячені безпосередньо принципу рівності використання ЗМІ під час передвиборної агітації, нині відсутні.

Мета статті – проаналізувати особливості принципу рівності використання ЗМІ під час передвиборної агітації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши виборче законодавство України в частині регламентування передвиборної агітації, зокрема в аспекті використання ЗМІ під час передвиборної агітації, можна дійти висновку, що невід’ємною складовою загальних засад використання ЗМІ в передвиборній агітації є принцип рівності.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 54 Виборчого кодексу (далі – ВК) України передвиборну агітацію з використанням засобів масової інформації проводять з дотриманням принципу рівних умов та в порядку, передбаченому ВК України [0]. Йдеться про забезпечення однакових умов доступу кандидатів, партій (місцевих організацій партій) – суб’єктів виборчого процесу – до ефірного часу чи друкованої площі. Така форма прояву принципу рівного виборчого права пов’язана з тим, що ініціатива в проведенні передвиборної агітації, виборі форм її ведення повністю надана цим конкурентним суб’єктам виборчого процесу.

Міжнародні стандарти у сфері виборчого права передбачають, що в окремих ситуаціях можливе застосування абсолютної рівності (наприклад, через надання всім кандидатам чи партіям однакового обсягу ресурсу засобів масової інформації чи заборону всім суб’єктам проводити передвиборну агітацію на телебаченні та радіо) або ж пропорційної рівності (надання партіям обсягу такого ресурсу пропорційно до ступеня їх підтримки на попередніх виборах).

Абсолютна рівність означає, що політичні партії користуються рівним статусом, що не залежить від їхньої реальної ваги в парламенті чи підтримки електорату. Цей критерій слід застосовувати, коли йдеться про використання суспільної інфраструктури та засобів агітації (наприклад, реклами, поштових і аналогічних послуг, проведення демонстрацій у громадських місцях, надання громадських приміщень для проведення масових заходів).

Пропорційна рівність припускає, що ставлення до політичних партій залежить від кількості отриманих ними голосів. Принцип рівності можливостей (абсолютної та/або пропорційної) застосовується зокрема при розподілі ефірного часу на радіо й телебаченні, державних коштів та інших форм підтримки. Деякі форми підтримки можуть надаватися, з одного боку, на засадах абсолютної рівності, а з іншого боку – пропорційної [0].

Подібні форми доступу до засобів масової інформації для цілей передвиборної агітації за рахунок бюджетних коштів, які використовувалися у вітчизняній практиці раніше, нині виборчим законодавством не передбачені. Тому рівність суб'єктів виборчого процесу полягає у свободі самостійного фінансування агітаційних активностей і зобов'язанні засобів масової інформації забезпечити рівні умови доступу (в аспекті часу, вартості, послідовності чи інших умов ведення агітації) [0, с. 552].

Відповідно до ч. 2 ст. 54 ВК України передвиборна агітація в засобах масової інформації за рахунок коштів виборчого фонду кандидата, партії (організації партії) – суб'єкта виборчого процесу – здійснюється на умовах рівної оплати за одиницю друкованої площі та одиницю ефірного часу й обмежується лише граничним розміром витрат виборчого фонду [0]. Встановлюючи вимогу застосування однакових умов оплати друкованої площі та ефірного часу для всіх кандидатів, партій (місцевих організацій партій) – суб'єктів відповідного виборчого процесу, законодавець визначає один з аспектів рівності доступу до засобів масової інформації для цілей передвиборної агітації. Разом з тим, встановлюючи, що обсяг передвиборної агітації конкретного суб'єкта в засобах масової інформації обмежується виключно його фінансовими можливостями, які визначені обсягом його виборчого фонду і не можуть перевищувати встановленого граничного розміру такого фонду, законодавець надає можливість кандидату чи партії самостійно вирішувати, яку частину коштів свого виборчого фонду витратити на фінансування передвиборної агітації в засобах масової інформації, однак при цьому не можна перевищувати граничний розмір фонду. ВК визначає граничні розміри виборчих фондів тільки на загальнодержавних виборах. Водночас граничні роз-

міри виборчих фондів для кандидатів та організацій партій на місцевих виборах не встановлені.

Важливо зазначити про дотримання принципу рівних умов та порядку, передбаченого законодавством, стосовно ведення передвиборної агітації з використанням засобів масової інформації усіх форм власності [0, с. 323]. Утім, цікавою в контексті досліджуваного питання видається думка М. Бучина, який вважає, що рівний доступ до ЗМІ передбачає передусім рівні умови використання державних ЗМІ для ведення передвиборної агітації. Зокрема, науковець наголошує, що суб'єкту виборчого процесу має надаватися рівний безплатний ефірний час в один і той самий період доби, а також рівна безплатна площа та місце у друкованих ЗМІ у випадку, якщо в законодавстві передбачена наявність певного мінімального рівня державної підтримки суб'єктів виборчого процесу в плані передвиборної агітації. Водночас М. Бучин вважає, що вимоги до приватних ЗМІ у плані рівності суб'єктів виборчого процесу мають дещо відрізнятися від вимог до державних ЗМІ. Зокрема, не зовсім доцільно вимагати надання безоплатного ефіру чи площі для суб'єктів виборчого процесу від приватних ЗМІ. Так само необгрунтовано вимагати забезпечення рівності суб'єктів виборчого процесу у веденні передвиборної агітації навіть у випадку її оплати з виборчих фондів кандидатів чи політичних партій (блоків) від ЗМІ, засновниками чи співзасновниками яких є певні суб'єкти виборчого процесу [0, с. 196–197].

Щоби суб'єкти проведення передвиборної агітації мали можливість спланувати власну діяльність з усвідомленням можливих наслідків, важливо, аби вартість одиниці друкованої площі та одиниці ефірного часу для проведення передвиборної агітації була чіткою, однозначною та відомою завчасно. Тому абз. 1 та 2 ч. 3 ст. 54 ВК України присвячено врегулюванню питання розцінок передвиборної агітації в засобах масової інформації. Зокрема, в абз. 1 зазначається, що розцінки вартості одиниці друкованої площі та одиниці ефірного часу для проведення передвиборної агітації за рахунок коштів виборчих фондів встановлюються відповідним засобом масової інформації не пізніше як у перший день виборчого процесу відповідних

виборів. При цьому засоби масової інформації можуть розрахувати такі розцінки вартості одиниці друкованої площі чи одиниці ефірного часу окремо для робочих днів і окремо для вихідних та святкових днів, а також окремо для різних за кількістю потенційної аудиторії періодів ефірного часу чи друкованої площі. Разом з тим згідно з пунктом 1 статті 55 ВК телерадіоорганізації, які мають намір розміщувати матеріали передвиборної агітації, зобов'язані не пізніше як на третій день після початку виборчого процесу відповідних виборів опублікувати в друкованих засобах масової інформації розцінки вартості однієї хвилини (секунди) ефірного часу. Телерадіоорганізації, які ведуть мовлення на загальнонаціональних каналах, здійснюють таку публікацію в газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр», регіональні та місцеві телерадіоорганізації – у відповідних регіональних та місцевих друкованих засобах масової інформації.

Важливим у цьому контексті, на наш погляд, буде ухвалення законопроекту «Про внесення змін до Виборчого кодексу України щодо вдосконалення регулювання інформаційного забезпечення виборів та здійснення передвиборної агітації» № 8310 [0], який передбачає зобов'язання медіа публічно показати вартість розміщення передвиборної агітації. Зокрема, згідно зі змінами, запропонованими проектом, суб'єкти у сфері медіа зобов'язані оприлюднити таку інформацію на своєму вебсайті (за наявності), а також надати її до Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Відомості про розцінки вартості одиниці площі та одиниці ефірного часу для проведення передвиборної агітації оприлюднюються Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення впродовж трьох робочих днів від дня їх отримання на своєму офіційному вебсайті. У разі ненадання суб'єктом у сфері медіа Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення відомостей про розцінки вартості одиниці площі чи одиниці ефірного часу у строки, визначені частиною третьою цієї статті, розміщення матеріалів передвиборної агітації відповідним суб'єктом у сфері медіа забороняється. Вважаємо, що такі законодавчі новели сприятимуть дотриманню принципу рівності використання ЗМІ під час передвиборної агітації.

Варто також зазначити, що засіб масової інформації не може надавати знижку на оплату окремому кандидату, партії (організації партії) – суб'єкту виборчого процесу [0]. Тобто встановлюється неприпустимість внесення змін до розцінок, встановлених на початку виборчого процесу, до завершення передвиборної агітації під час відповідних виборів. Це означає не тільки вимогу незмінності вартості одиниці друкованої площі чи одиниці ефірного часу, а й неможливість внесення до їх вартості додаткових обов'язкових організаційних чи інформаційних послуг (виготовлення, опрацювання, титрування відеоматеріалів; дизайн, макетування, форматування друкованих матеріалів тощо).

Дещо спрощуючи відповідні приписи, слід говорити про більш комплексне поняття – незмінність вартості доступу до засобів масової інформації. Незмінність протягом усього виборчого процесу умов доступу кандидатів, партій (місцевих організацій партій) до друкованих площ та ефірного часу, тобто вартості доступу до засобів масової інформації, передбачає заборону надання засобом масової інформації за власним рішенням будь-яких пріоритетів, пільг, знижок чи інших переваг окремому суб'єктові виборчого процесу, що було б грубим порушенням принципу рівного виборчого права в аспекті рівності можливостей конкурентних суб'єктів.

При цьому законодавець не встановлює граничного розміру вартості одиниці друкованої площі та одиниці ефірного часу, який таким чином може бути визначений засобом масової інформації на власний розсуд, виходячи з власних потреб та особливостей ведення господарської діяльності. Тим самим скасовано законодавче обмеження розцінок, встановлених для цілей агітації, яке існувало раніше і пов'язувало такі розцінки з ціною відповідної одиниці медійного ресурсу для цілей комерційної реклами.

Зокрема, мається на увазі ст. 71 Закону «Про вибори народних депутатів України», який в основному втратив чинність у зв'язку з набранням чинності Виборчого кодексу України. Адже положення цього Закону, які застосовуються з метою організації та проведення проміжних виборів і заміщення народних депутатів України Верховної Ради України дев'ятого скли-

кання, обраних в одномандатних округах, продовжують діяти до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України. Скасування зв'язку вартості послуг з розміщення матеріалів передвиборної агітації з вартістю комерційної реклами, з одного боку, є проявом додаткової свободи засобів масової інформації та надання переваги ринковому регулюванню відповідних відносин. З іншого – брак законодавчо встановлених граничних розмірів вартості агітаційних послуг (абсолютних – через визначення максимального розміру чи гнучких – через відносну пов'язаність з вартістю аналогічних послуг у попередній діяльності конкретного засобу масової інформації) може стати серйозною перешкодою для виборчої діяльності кандидатів, партій (місцевих організацій партій) з відносно невеликими фінансовими та іншими ресурсами, що може призводити до їх маргіналізації та штучного створення нерівних умов участі у виборах [0, с. 557].

Відповідно до ч. 4 досліджуваної статті засіб масової інформації, який надав ефірний час або друковану площу одному кандидату, партії (організації партії) – суб'єкту виборчого процесу, не може відмовити в наданні ефірного часу чи друкованої площі на тих самих умовах іншому кандидату, партії (організації партії). Ця вимога не поширюється на засоби масової інформації, засновниками (власниками) яких є партії (організації партії) – суб'єкти виборчого процесу [0]. Таким чином, ч. 4 ст. 54 ВК України визначає ще один аспект рівності можливостей ведення передвиборної агітації з використанням засобів масової інформації, гарантуючи кожному кандидату, партії (місцевій організації партії) – суб'єктові відповідного виборчого процесу – право на доступ до засобу масової інформації.

Відмова в наданні друкованої площі або ефірного часу з посиленням на наявний запит від іншого кандидата чи партії на відповідну площу чи ефірний час буде грубим порушенням принципу рівності. Так, Довгинцівський районний суд м. Кривого Рогу визнав протиправною бездіяльність комунального підприємства Телерадіокомпанія «Рудана» Криворізької міської ради, яка виявилась у неукладанні угоди з розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата на посаду

Криворізького міського голови Криворізького району Дніпропетровської області від Криворізької міської організації політичної партії «Слуга Народу» про надання ефірного часу для ведення передвиборної агітації та в ненаданні кандидату на посаду Криворізького міського голови Криворізького району Дніпропетровської області від Криворізької міської організації політичної партії «Слуга Народу» ефірного часу для проведення передвиборної агітації з дотриманням принципу рівних умов. При цьому суд зобов'язав зазначене комунальне підприємство невідкладно після набрання законної сили рішення суду укласти угоду (договір) з розпорядником поточного рахунку виборчого фонду кандидата на посаду Криворізького міського голови Криворізького району Дніпропетровської області від Криворізької міської організації політичної партії «Слуга Народу» для розміщення матеріалів передвиборної агітації (політичної реклами) на тих самих умовах, як і з іншими суб'єктами виборчого процесу, та надати кандидату на посаду Криворізького міського голови Криворізького району Дніпропетровської області від Криворізької міської організації політичної партії «Слуга Народу» ефірного часу для проведення передвиборної агітації з дотриманням принципу рівних умов. Разом з тим суд ухвалив рішення невідкладно повідомити про порушення засобом масової інформації вимог законодавства про вибори Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в інформаційній та видавничій сферах, Центральну виборчу комісію та Криворізьку міську територіальну виборчу комісію Криворізького району Дніпропетровської області [0].

Висновки. Таким чином, невід'ємною складовою виборчого процесу в сучасній проєвропейській Україні є принцип рівності використання засобів масової інформації під час передвиборної агітації. Згідно з чинним виборчим законодавством України цей принцип має комплексний характер, що проявляється в сукупності, по-перше, рівних умов доступу кандидатів, партій (місцевих організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу – до конкретних засобів масової інформації, а також ефірного часу чи друкованої площі; по-друге, рівних умов для кан-

дидатів, партій (місцевих організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу – щодо оплати за одиницю друкованої площі та одиницю ефірного часу й обмежується лише граничним розміром витрат виборчого фонду. При цьому, якщо рівність умов доступу до конкретних засобів масової інформації, а також ефірного часу чи друкованої площі гарантується передусім заборонаю відмови засобом масової інформації у такому доступі, то рівність умов оплати гарантується зобов'язанням завчасно публікувати розцінки, а також заборонаю надавати знижку на оплату окремому кандидату, партії (організації партії) – суб'єкту виборчого процесу. Тобто встановлюється неприпустимість внесення змін до розцінок, встановлених на початку виборчого процесу, до завершення передвиборної агітації під час відповідних виборів. Це означає не тільки вимогу незмінності вартості одиниці друкованої площі чи одиниці ефірного часу, а й неможливість внесення до їх вартості додаткових обов'язкових організаційних чи інформаційних послуг (виготовлення, опрацювання, титрування відеоматеріалів; дизайн, макетування, форматування друкованих матеріалів тощо).

Насамкінець зауважимо, що питання передвиборної агітації в Україні потребує подальших наукових досліджень. Зокрема, у напрямку більш детального вивчення загальних засад використання ЗМІ у процесі передвиборної агітації.

Список використаних джерел

1. Виборчий кодекс України : Кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Венеційська комісія. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи і Пояснювальна доповідь (CDL-AD (2002) 023rev2-cor); пп. 18–19 Пояснювальної доповіді. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD\(2002\)023rev2-cor-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDLAD(2002)023rev2-cor-ukr) (дата звернення: 20.04.2023).
3. Виборчий кодекс України. Книга перша. Загальна частина. Науково-практичний коментар / за ред. Ю. Б. Ключковського. Київ : К.І.С., 2021. 768 с.
4. Дашковська А. В. Концептуальні засади участі засобів масової інформації у виборчому процесі в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 45. С. 320–324.

5. Бучин М. Принцип рівності суб'єктів виборчого процесу. *Політологічні та соціологічні студії*. Т. XI. Теорія та історія політичної науки: світовий та національний досвід : зб. наук. праць / наук. ред. А. М. Круглашов. Чернівці : Букрек, 2012. С. 192–201.

6. Проект Закону про внесення змін до Виборчого кодексу України щодо вдосконалення регулювання інформаційного забезпечення виборів та здійснення передвиборної агітації від 27.12.2022 р. № 8310. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41061> (дата звернення: 20.04.2023).

7. Рішення Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу від 13.10.2020 р. № 92160562. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92160562> (дата звернення: 20.04.2023).

Shpak K.,

Postgraduate of the Department of State
and Law Theory and History, Constitutional Law,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3411-587X

PRINCIPLE OF EQUALITY AS GENERAL RULES COMPONENT FOR MEDIA USING DURING THE ELECTION CAMPAIGN

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the principle of equality in mass media using in the course of election campaign. In particular, its essence, legal regulation and problems of practical implementation. According to the current election legislation of Ukraine, this principle has a complex nature, which is manifested in the aggregate: first, equal access conditions for candidates, parties (local organizations of parties) - subjects of the election process to specific mass media, as well as airtime or printed space ; secondly, equal conditions for candidates, parties (local organizations of parties) - subjects of the election process regarding payment for a unit of printed space and a unit of air time and is limited only to the maximum amount of expenses of the election fund.

However, establishing that the amount of pre-election campaigning of a specific entity in mass media is limited exclusively to its financial capabilities, which are determined by the volume of its election fund and cannot exceed the established limit of such a fund, the legislator provides the opportunity for a candidate or party to independently decide what part of the funds of its election fund of the fund to be spent on financing pre-election campaigning in the mass media, but at the same time they cannot exceed the limit of the fund. At the same time, the VC determines the maximum size of election funds only in national elections. In turn, the maximum size of election funds for candidates and party organizations in local elections has not been determined. At the same time, if the equality of conditions of access to specific mass media, as well as airtime or printed space is guaranteed first of all by the ban on denying such access to mass media,

then the equality of payment conditions is guaranteed by the obligation to publish prices in advance, as well as by the ban on providing a discount on the payment to an individual candidate, party (party organization) - the subject of the election process. That is, it is established that it is inadmissible to make changes to the estimates established at the beginning of the election process until the end of the pre-election campaign during the relevant elections.

Key words: the principle of equality, absolute equality, proportional equality, pre-election campaigning, election legislation.

References

1. Ukraine (2019), *The Electoral Code of Ukraine*: Code of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (accessed: 20 April 2023).
2. The Venice Commission (2002), *The Code of Good Practice in Electoral Matters*: Guidelines and Explanatory Report, Council of Europe, Strasbourg, available at: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev2-cor-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev2-cor-ukr) (accessed: 20 April 2023).
3. Kliuchkovskiy, Yu. B. (2021), *Electoral Code of Ukraine. Book One. General part. Scientific and practical commentary*, K.I.S., Kyiv.
4. Dashkovska, A. V. (2009), "Conceptual principles of media participation in the electoral process in Ukraine", *Actual Problems of State and Law*, Issue 45, Odesa, pp. 320–324.
5. Buchyn, M. (2012), "Principle of equality of subjects of the electoral process", *Theory and History of Political Science: World and National Experience*, Bukrek, Chernivtsi, pp. 192–201.
6. Ukraine (2022), *Amendments to the Electoral Code of Ukraine on Improving the Regulation of Information Support for Elections and Election Campaigning*: Draft law, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41061> (accessed: 20 April 2023).
7. Ukraine (2022), *Decision of the Dovhynets District Court of Kryvyi Rih No. 92160562 dated 13.10.2020*: Court decision, Kryvyi Rih, available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92160562> (accessed: 20 April 2023).

UDC 340.131.4

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.097

Nishchymna S.,

Doctor of Sciences (Law), Head of the Department of Administrative,
Civil and Economic Law and Process,
Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7424-7688;

Balyshev M.,

Post graduate of the Department of Administrative, Civil and
Economic Law and Process, Academy of the State Penitentiary Service,
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0009-0000-6880-0205

LEGALITY AS THE PRINCIPLE OF LEGAL RESPONSIBILITY

The article is devoted to the characteristics of the principle of legality in the context of its application as a principle of legal responsibility, which is inherent in all branches of law, including financial law and tax law, as a sub-branch of the latter. An in-depth study of the principles of legal responsibility allows practitioners, using the assets of scientists, to direct efforts to eliminate gaps in the law.

Key words: legal responsibility, principles, legality, financial law, tax law.

Target setting. The principles of legal responsibility are basic, fundamental provisions that express the essence and purpose of legal responsibility, as well as determine the laws of its functioning and the order of its implementation.

Legal responsibility as an institution of law is inherent in various branches of law and includes a system of principles that consists of guiding ideas (directions) that reveal its branch essence.

The principles of legal responsibility are an integral part of the structure, reveal its essence and patterns of application. The principles of legal responsibility have always received considerable attention from the side of scientists, because studies of this category allow the most in-depth understanding of the laws of the functioning of legal responsibility as one of the basic institutions of legal theory. In addition, an in-depth study of the principles of legal responsibility allows practitioners, using the assets of academics, to direct efforts to eliminate gaps in the law. This practice accelerates the processes

associated with achieving one of the goals of legal responsibility: ensuring law and order in the state.

Actual scientific research and issues analyses. The issues of the legal responsibility principles in general and its particularities and classification, in particular, are constantly being studied by scientists who study general theoretical issues and branch approaches, namely: S. Alekseev, O. Bandurko, M. Koziubra, L. Nalyvaiko, N. Onishchenko, A. Poliakov, O. Petryshyn, P. Pabinovych, Yu. Peshetova, O. Ckakun, O. Tykhomyrov, M. Tsvik, Yu. Shemshuchenko, and many others.

The purpose of the article is to reveal the theoretical aspects of understanding the principles of legal responsibility in general and the principle of legality in legal responsibility, in particular.

The statement of basic materials. Since the legal institution of legal responsibility is not stable in the dynamic conditions of the development of society, there is a constant scientific interest in it and its principles. In addition, scientists pay a lot of attention not only to the set of principles of legal responsibility, but also to research individual principles as part of the system. The approaches of scientists to revealing the essence of the principles of legal responsibility are not unambiguous. Thus, some scientists emphasize that the principles of legal responsibility have a formal expression and are generally binding. The principles of legal responsibility constitute the overall system, which in turn ensures the functionality of this institution. The principles of legal responsibility should reflect the most fundamental, legal, and moral connections on which legal responsibility is based [1, p. 26].

Others prove that an ambiguous understanding of this category has been formed in the scientific literature, which is due to a number of factors: first, the principle – the category is objective-subjective, its definition in most cases depends on legal awareness, research focus, scientific school; secondly, this definition was formed over a long period of time, its content changed depending on the changes that occurred in society and the scientific worldview; thirdly, different directions in the understanding of the category "legal responsibility" itself cause a different understanding of its principles, their ambiguous classification and system [2, p. 286].

We agree with the point of view of scientists who emphasize that the principles of legal responsibility, which are a future component of the institution of legal responsibility, included in the legal system in general, cannot but "intersect" with the general legal principles of law. Instead, they have their own specificity in each of the branches of legal science.

General legal principles are understood as principles that are common to law in its international, worldwide and universal understanding; common to all legal systems of the same historical type; for legal subsystems (parties) of a certain legal system of one society; for all branches of the legal system of a certain society and state [3, p. 108–109].

One of such general legal principles is the principle of legality, which is actively applied in all areas of law in order to ensure law and order in the state. The principle of legality provides that the activities of state bodies are carried out exclusively on the basis, within the limits of authority and in the manner determined by the laws of Ukraine. Legal responsibility arises only for actions provided for by law, is applied on the basis of strict compliance with the procedure defined by law, bringing a person to legal responsibility is initiated only by competent authorities provided by law.

In the Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated January 25, 2012 No. 3-пн/2012, it is noted that the principle of legality provides for the application by the courts of the laws of Ukraine, as well as normative legal acts of the relevant state authorities, issued on the basis, within the limits of authority and in the manner that are provided by the Constitution and laws of Ukraine [4].

The principle of legality provides that responsibility of a positive or negative nature arises in accordance with the requirements of the law, applied by competent bodies or officials. Exemption from liability must be carried out on legal grounds, the type and limits of liability must be established by law. A law that worsens the position of the subject of legal responsibility has no retroactive effect, and vice versa. The principle of legality is closely related to both punitive, educational and preventive functions

of legal responsibility, influencing the nature, content and purpose of these functions [2, p. 285].

Observance and strengthening of legality in public financial activities in general and tax law, in particular, depends on the level of financial (including tax) discipline in the state and the presence of real (effective) mechanisms of responsibility of the subjects of such activities in the event that they commit financial (including tax) offenses. In this process, the effectiveness and implementation of the principle of legality is of paramount importance.

The term "legality" is derived from the term "law" and, being a complex concept, covers all aspects of the life of law – from its role in the creation of the law to the implementation of its norms in legal practice. Legality reflects the legal nature of the organization of social and political life, the organic connection between law and power, law and the state, law and society. The requirement of legality equally applies to higher state authorities, other state bodies that issue by-laws within their competence (the sphere of law-making), direct executors of laws – officials, as well as public organizations, commercial organizations, citizens (the sphere of law enforcement) [5, p. 58].

In our opinion, the principle of legality consists in: 1) exact and consistent fulfillment of the requirements of the law when implementing measures of legal responsibility (including financial); 2) the validity of the application of responsibility to the offender. It is implemented in all branches of law, including financial (and tax) law, since subjects of financial (tax) law must comply with the requirements of the law when exercising their rights and fulfilling their duties.

Legitimacy acts as one of the most important methods of state management of society, principles of state apparatus activity and people's behavior, principles of legal regulation. In addition, it is customary to attribute legality to the general legal principles of law, since the normative functioning of the legal system is possible only under the condition of its steady and consistent transformation into life. Reflecting one or another approach to this complex social and state-legal phenomenon, various authors consider legality as a principle, requirement, method, political-legal regime, an element of

democracy and culture, a component of social relations regulation. The majority of scientists define legality as a concept that encompasses the observance and implementation of legal norms (laws, by-laws) by all subjects of social relations [5, p. 59–60]. This principle is implemented in all branches of law. Subjects of law, including financial (tax), when exercising their rights and fulfilling their duties, must comply with the requirements of legality.

The principle of legality reveals legal validity from the point of view of practical implementation of law. In scientific literature in general, and financial and legal literature in particular, a unified approach to the definition of this concept, its initial elements and main aspects of implementation has not been formed.

The concept of legality has always been inextricably linked with the system of law enforcement and ensuring justice. That is why these principles are closely interconnected in their implementation. In the concepts of many scientists, philosophers, and politicians, these concepts were inextricably linked [6, p. 76].

At the same time, the idea of legality is understood as the opinion formed in legal consciousness about the expediency and necessity of real legal behavior of all participants in legal relations, in the presence of which there is no room for arbitrariness, the generality of law is actually achieved, the real realization of subjective rights [7].

Speaking about legality, we are talking about compliance with legal norms in general. This distinguishes legality from principles-norms, as they are formally expressed in legislation and can be directly applied in solving specific cases. At the same time, the principle acts as an ideal form of legality – everyone must follow the rules of the law. In reality, by no means, not all legal norms and not all subjects are observed and implemented, there are many violations of legality [8, p. 59]. That is, an offense committed in any sectoral legal relationship is unequivocally related to a violation of a legal norm, therefore, it is automatically a violation of the principle of legality.

From the above mentioned, it can be concluded that the study of legality as a phenomenon of social reality, the connection of its theoretical provisions with the conditions of practical

implementation is not only an important scientific, but also a practical problem. The historical experience of the functioning of state legal systems of many countries of the world shows that compliance with the requirements of legality in them contributes to the disclosure of law not only as a means of realizing the interests of members of society, but also as a tool for realizing the personal interests of individuals, their freedom. That is, it is the basis of the functioning of the legal system as a whole, and a manifestation of a mandatory element of the branches of law, in particular, financial law. In its essence, this is a qualitative characteristic of law, which ensures its content. Therefore, its study is necessary not only for the recognition of other sectoral principles of law, but also for the creation of relevant legal norms based on it.

Nevzorov I. writes that the basis of the implementation of the principle of legality in the practical plane should be a threefold system connection: "the law – its adequacy to the needs of life – the implementation of the law (first of all, its enforcement)" [8, p. 55]. Therefore, in law (including financial law), the implementation of the principle of legality requires the presence of appropriate legislation. At the same time, the legislation should be such that it meets the modern needs of society. In order for the laws and their norms to be implemented most effectively, the legislation must be understandable for law enforcement officers and stable. Unfortunately, such signs are characteristic of domestic legislation (primarily, financial) only partially. All public activity (including financial) must comply with the principle of legality.

The action and implementation of the principle of legality is manifested in relations and in relation to financial and control public activities of all spheres of economic activity. Professor L. Savchenko emphasizes that financial control contributes to compliance with the principle of legality in the field of financial activity, because, firstly, this principle is characteristic of him; secondly, with its help, various violations of financial discipline are exposed. That is, financial control is an important means of ensuring the legality of financial activities. Its main task is to check compliance with the legislation on financial matters, the timeliness and completeness of the receipt of funds to the relevant funds, the

prevention of financial offenses, etc. Since the competence of financial control bodies includes the detection of violations of financial discipline, the use of measures to prevent and stop violations of legality in the financial sphere, the principle of legality should be the main principle of their activity [9, p. 55].

Legitimacy can exist only in the presence of stable legislation, the norms of which do not contradict each other, as it establishes the tasks and powers of the relevant subjects of financial control, which contributes to the proper activity of the latter. Insufficient development of certain issues that are subject to legal regulation, obsolescence of some norms, their constant change have a negative impact on the implementation of the principle of legality and, accordingly, on the activities of the subjects of financial control, as additional difficulties are created for the correct application of the norms of law, and therefore for their fulfillment tasks and functions [10, p. 71].

Conclusions. Therefore, the principle of legality as a general legal principle in law has a comprehensive application, it applies to all public activities, to the actions of all legal entities. The financial and legal significance of this principle lies in the creation and maintenance of the regime of legitimacy of public financial activity.

The principle of legality, as a principle of legal responsibility, is of particular importance in determining one of the main functions of the state which is security, the observance of which is a guarantee of the development of a democratic legal state, which ensures the protection of the rights and legitimate interests of the citizens of Ukraine.

References

1. Podkovenko, T., Pavelko, L. (2014), Principles of legal responsibility: content and main classification criteria, *Comparative and analytical law*, № 7, pp. 26–29.
2. Tarakhonych, T. I. (2012), Principles of legal responsibility in the system of principles of law, *Almanac of law*, Issue 3, pp. 284–287.
3. Kolodyi, A. M. (1998), Principles of Ukrainian law : monograph, Yuryнком Inter, Kyiv.
4. Decisions of the Constitutional Court of Ukraine dated 25 January 2012 № 3-пп/2012 in the case of the constitutional submission of the board of the Pension Fund of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of the article 1, parts one, two, three of Article 95, part two of Article 96, clauses 2, 3, 6 of Article 116, the second part of Article 124, the

first part of Article 129 of the Constitution of Ukraine, clause 5 of part one of Article 4 of the Budget Code of Ukraine, clauses 2 of part one of Article 9 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine in systematic connection with certain provisions of the Constitution of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text> (accessed 05 April 2023).

5. Nishchymna, S. O. (2013), Principles of public financial activity in Ukraine: monograph, Chernihiv State Institute of Economy and Management.

6. Izmailova, L. B. (2005), The ratio of justice, legality and equality in criminal justice, *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*, Issue 3, pp. 74–81.

7. Koval, O. A. (2005), The issue of legislative consolidation of the system of principles of Ukrainian law, *Bulletin of the Academy of Advocacy of Ukraine*, Issue 3, pp. 10–17.

8. Nevzorov, I. L. (2003), The principle of legality in law enforcement activities: PhD in Law Thesis, Kharkiv.

9. Savchenko, L. A. (2002), Legal problems of financial control in Ukraine: PhD in Law Thesis, Kharkiv.

10. Savchenko, L. A. (2008), Legal basis of financial control: manual, Yuryнком Inter, Kyiv.

Ніщимна С. О.,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-7424-7688;

Балишев М. В.,

аспірант кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0009-0000-6880-0205

ЗАКОННІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена характеристиці принципу законності в контексті його застосування як принципу юридичної відповідальності, притаманному всім галузям права, у тому числі фінансовому праву та податковому праву як підгалузі останнього. Поглиблене вивчення принципів юридичної відповідальності дозволяє практичним працівникам, використовуючи надбання науковців, спрямовувати зусилля на усунення прогалин у праві. Така практика при-

скорює процеси, пов'язані з досягненням однієї із цілей юридичної відповідальності – забезпечення законності і правопорядку в державі.

Юридична відповідальність як інститут права притаманний різним галузям права й охоплює систему принципів, яка містить керівні ідеї (напрямки), що розкривають її галузеву сутність.

Принципи юридичної відповідальності, будучи складовою інституту юридичної відповідальності, що входять до системи права загалом, не можуть не «перетинатися» із загальноправовими принципами. Натомість вони мають свою специфіку в кожній з галузей правової науки. Одним з таких загальноправових принципів є принцип законності, який активно застосовується в усіх галузях права з метою забезпечення правопорядку в державі.

Дотримання та зміцнення законності в публічній фінансовій діяльності загалом та в податковому праві зокрема залежить від рівня фінансової (у тому числі податкової) дисципліни в державі та наявності реальних (дієвих) механізмів відповідальності суб'єктів такої діяльності у разі вчинення ними фінансових (у тому числі податкових) правопорушень. У цьому процесі переважне значення мають дієвість та реалізація саме принципу законності.

Дія та реалізація принципу законності проявляється у відносинах, пов'язаних з фінансово-контрольною публічною діяльністю всіх сфер господарської діяльності.

Принцип законності як принцип юридичної відповідальності має особливе значення при визначенні однієї з основних функцій держави – охоронної, дотримання якої є запорукою розбудови демократичної правової держави, що забезпечує захист прав та законних інтересів громадян України.

Ключові слова: юридична відповідальність, принципи, законність, фінансове право, податкове право.

UDC 340

DOI 10.32755/sjlaw.2023.02.106

Samofalov L.,

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of State and Law Theory and History, Constitutional Law,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID:0000-0001-7626-4270;

Samofalov O.,

Ph.D. in Law, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Administrative, Civil and Commercial Law and Process,
Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine
ORCID:0000-0001-9157

LAW ENFORCEMENT IN THE ACTIVITIES OF BODIES AND INSTITUTIONS OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

The article examines the issue of one of the forms of implementation of legal norms of law enforcement in the system of the State Criminal and Executive Service of Ukraine. Theoretical and practical problems of application of legal norms, cases and conditions of this activity are analyzed. It is emphasized that the application of legal norms by employees of bodies and institutions of the State Criminal and Executive Service of Ukraine is a creative activity that stems from the legal status of the service, duties and rights of the rank and file.

High-quality implementation of this form of realization of legal norms requires perfect legal training and substantial knowledge of law enforcement officers.

Key words: *implementation of the law, application of the law, State Criminal and Executive Service of Ukraine, rank and file, law enforcement activity, cases of law enforcement.*

Target setting. Law, as a social regulator, fulfills its function only when it is carried out in real practical reality. In fact, the life of legal norms is not in their presence, but in their functioning, implementation, in their ability to influence reality.

In the implementation of legal prescriptions in the actions of officials and state bodies, their purpose is manifested and their effectiveness is reflected.

Law as a whole is a transforming force not in itself, but in the process of its influence on the development and regulation of social relations, which is its essence and social value.

Along with the active law-making activity during the years of Ukraine's independence, a wide range of measures aimed at the implementation of the adopted laws are carried out, although their goal is not always achieved, especially in the field of protection of the rights and freedoms of citizens.

The application of legal norms is one of the most important forms of its implementation.

It acts as a kind of organizational and legal method of carrying out state-authority activities: executive-administrative, control-supervisory, law-enforcement. The application of legal norms is a complex of procedural, organizational, material, informational and other components, connections and relations. The State Criminal and Executive Service of Ukraine (hereinafter referred to as the State Criminal and Executive Service of Ukraine), both a law enforcement and an executive administrative agency, actively engages in law enforcement activities in various areas determined by tasks and functions.

In the scientific literature, there are many theoretical studies in the direction of researching this form of legal norms implementation. But there are no special studies dedicated to the law enforcement activities of the SCES of Ukraine and probation authorities. In this regard, the theoretical understanding of the set of problems of law enforcement activity, and in particular those related to the organizational and legal mechanism of its implementation, is of significant importance.

Actual scientific researches and issues analysis. As our analysis shows, Soviet and Ukrainian scientists, in particular S. S. Alekseev, D. M. Bakhrakh, I. L. Bachylo, M. V. Vitruk, M. Voplenko, I. Diuriahin, M. S. Kelman, O. P. Koreniev, V. Lazariev, O. Murashyn, P. Nedbailo, V. M. Popovych, P. M. Rabinovych, O. F. Skakun, A. V. Starostiuk, Yu. A. Tykhomyrov, V. A. Yusupov have actively researched the problem in question.

These scientists have made a significant contribution to solving the problems of the implementation of legal norms, in particular the application of the law, but for some time, the issue of law enforcement activities of individual state bodies remains insufficiently developed.

The purpose of the article is to analyze the main aspects of law enforcement, its basis and place in the implementation of tasks and functions of bodies and institutions for the execution of criminal punishments.

The statement of basic materials. The SCES of Ukraine is an integral part of the state mechanism and, occupying an appropriate place in the system of state bodies, can carry out its activities only within the limits of those tasks and functions provided for by the legislation of Ukraine.

Bodies and institutions of the SCES of Ukraine participate in the implementation of virtually every function of the state. Their activity is determined by economic, political, legal, cultural, ideological-educational, social and other directions.

At the same time, the SCES of Ukraine, as a part of law enforcement agencies, has an impact on the state of combating crime, protecting the rights and legitimate interests of citizens.

The following assessment of their relation to the law should be applied to officials of this service, as well as to other subjects of law enforcement. Their performance of the duties stipulated by the law, implementation of the requirements addressed to them is covered by the limits of legal behavior. Failure to comply with the law or deviation from it, ignoring it, etc. is illegal behavior.

The efforts of the law enforcer, aimed at ensuring the implementation of the right and actions that are taken in addition to what is provided for by job instructions and other legal acts, will testify to active lawful behavior [1, pp. 283–285].

The analysis of the concept of the application of legal norms indicates the difference and commonality of views of scientists on this legal category. Thus, in the textbook "Theory of State and Law", prepared under the guidance of Professor Yu. A. Vediernikov, it is indicated that "The application of legal norms is a procedurally-procedural, authoritative-organizing, creative activity of competent state bodies, public associations and officials authorized by the state, aimed at solving specific cases by issuing individual legal prescriptions [2, p. 277].

Professor V. V. Kopeichykov gives the following definition: "This is the state-authority, creative-organizational activity of state

bodies and public bodies authorized by the state regarding the adoption of individual and specific legal prescriptions for the purpose of solving a specific case, aimed at the implementation of legal norms and carried out in specially established forms [3, p. 179].

Worthy of attention is the opinion of P. M. Rabinovych: "The application of legal norms is an organizational and legal activity carried out by competent state bodies, authorized public associations or their officials, the results of which are the establishment of sub-normative, formally binding individual rules of behavior of personified subjects" [4, p. 96].

This analysis shows that subjectivity is common to all definitions, that application is a power-organizing activity, and a mandatory feature is the issuance of personalized individual legal acts.

In accordance with Part 1 of Art. 1 of the Law of Ukraine "On the State Criminal and Executive Service of Ukraine", "The State Criminal and Executive Service of Ukraine is entrusted with the task of implementing state policy in the field of execution of punishments" [5].

In the development of this provision in Art. 6, Part 1 states: "The State Criminal and Executive Service of Ukraine, in accordance with the law, performs law enforcement and law enforcement functions and consists of a central body of executive power that implements state policy in the field of execution of criminal punishments, its territorial management bodies, criminal enforcement inspection, institutions execution of punishments, detention centers, paramilitary formations, educational institutions, health care institutions, enterprises, institutions for the execution of punishments, other enterprises, institutions and organizations, creation to ensure the fulfillment of tasks of the State Criminal and Executive Service of Ukraine.

Thus, it can be seen from the above that the law enforcement and law enforcement functions of the State Security Service of Ukraine are the main ones and apply to all components of the service. But law enforcement activities can only take place under certain conditions. The theory of law has developed various groups of cases, their number varies from three to nine in various scientific

studies. Yes, already in the mentioned textbook by Yu. A. Vediernikov indicates the following cases:

1) when other participants in social relations cannot have subjective rights and legal obligations without the state-authority activity of competent bodies;

2) when resolving a dispute about the right - if there are certain obstacles regarding the possibility of the participants of social relations using their subjective rights, as well as when the legal obligations assigned to them are not fulfilled voluntarily;

3) if there is a need to officially confirm certain actions or check their legality;

4) when obligations are not fulfilled or there are obstacles in the exercise of the right, which makes it necessary to resort to coercive measures;

5) if the legal order begins to operate taking into account certain circumstances that require special establishment or control;

6) if official establishment of legally specified facts or specific documents is required;

7) in case of executive and administrative activities of state bodies and local self-government bodies, resolution of personnel issues;

8) when there is a need to implement the sanction of the legal norm – determination of the degree of legal responsibility of the offender;

9) there are gaps in the law and it is necessary to apply the analogy of law or international acts officially ratified by the state authorities [2, p. 278].

Application of law is the most complex form of its implementation. At the same time, it can also include other forms of exercising the right, such as compliance with certain norms, performance of assigned duties, as well as the use of rights, which in this context belong to the bodies and institutions of the criminal enforcement service. All this indicates the complex nature of the law enforcement form.

But, in addition to what distinguishes this form is its authoritative, organizing character, and its control function in relation to other subjects.

Among the many empowering and binding norms of the Law of Ukraine "On the State Criminal and Executive Service of Ukraine", there are many that cannot be implemented by specific entities without special control and assistance from relevant bodies and managers who are officials of this service. For example, admission to service in the SCES, dismissal from service, formation and reorganization of units, registration of various official cases, exposure to various types of legal responsibility, etc.

Subjects of law enforcement in the course of this activity on the basis of current regulations:

- a) establish the existence of subjective rights and obligations of persons;
- b) determine the moment of action or the fact of termination of subjective rights and obligations;
- c) exercise control over the correctness of obtaining rights and assigning duties.

The system of the criminal enforcement service is extensive and multi-level, so it cannot function without one link being controlled by another, so that the higher bodies, according to their level, do not contribute to the activities of the lower links. The essence of this always lies in determining the limits of such control or practical assistance in order to exclude unjustified interference in the affairs of the grassroots, the organization of managerial relations.

The application of legal norms differs from other forms of law enforcement (observance, execution, use) by its purpose, the nature of the activity and the form in which it takes place.

To provide assistance, to force the implementation of legal norms, to impose responsibility in case of violation of the requirements of the law, and so on - the task of law enforcement entities.

Article 18 of Section IV "Rights and duties of officials and employees of bodies and institutions for the execution of punishments, remand detention centers", of the Law of Ukraine "On the State Criminal and Executive Service of Ukraine", establishes the list of rights and duties of this service. Obligations are normatively established in 22 clauses, and rights in 14 clauses and 4 subsections of the Law. Penal bodies and institutions are not only

law enforcement, but also perform the function of state administration.

The rights and obligations enshrined in the Law are implemented in the process of performing law enforcement and management functions. This shows that the application of law by these bodies and institutions is a creative activity. This is due to a large number of life circumstances that arise from specific norms of the law and life situations that have to be investigated.

The creative side of this activity is related to the specification of law. The fact is that the legislator specifies many evaluative concepts that must be disclosed in legal practice.

The creative nature of law enforcement activity requires a professional, competent approach, and this is connected with the need to train competent, legally experienced personnel, which can be graduates of the relevant educational institutions. Solving these issues is impossible without effective personnel policy, which is related to the professional training of future and current employees of the SCES, aimed at obtaining and constantly improving the professional knowledge, skills, and abilities necessary for the successful performance of the tasks assigned to the Criminal and Executive Service.

The Academy of the State Penitentiary Service and vocational training schools are capable of solving the tasks.

According to O. A. Mukhtarova, the main areas of personnel training and improvement can become:

- development of a multi-level system of personnel training, the use of modern methods of organizing the educational process, effective control of the knowledge of cadets, students and trainees;
- improvement of training technologies, approach to practical activities of the bodies and institutions of the SCES;
- improvement of special, combat and physical training of rank-and-file and senior staff due to intensification and maximum approximation of the content of training to the real conditions of operational and service activity, improvement of methodical support;

– implementation of the principle of training scientific and pedagogical personnel who have practical experience in law enforcement agencies [6, p. 183].

Conclusions. Summarizing the above, the following conclusions can be drawn:

The State Criminal and Executive Service is both an executive and law enforcement body of the state;

According to the current legislation, the SCES of Ukraine is entrusted with the implementation of law enforcement and law enforcement functions, the realization of rights and duties by rank-and-file and senior staff is carried out by applying the norms of the current legislation.

The application of legal norms is the power-organizing activity of state bodies, officials and public organizations authorized by the state with the aim of solving a specific case by issuing individual legal acts.

The qualitative application of legal norms can be carried out by competent, legally experienced employees of the criminal enforcement service within the limits of their powers.

References

1. Popovych, V. M. (2015), *Theory of the state and law: concept, praxeology and development methodology*, Yurinkom Inter. Kyiv.
2. Vediernikov, Yu. A. (2015), *Theory of the State and Law*, State University of Internal Affairs affairs, Lira LTD, Dnipropetrovsk.
3. Kopeichykov, V. V. (1997), *General Theory of the State and Law*, Yurinkom. Kyiv.
4. Rabinovych P. M. (2001), *Fundamentals of General State and Law Theory*, Atica, Kyiv.
5. Ukraine (2005), *On the State Criminal and Executive Service of Ukraine : Law of Ukraine*, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.
6. Mukhtarova, O. A. (2013), The concept and essence of the professional executive system, *Current Issues of Training Specialists in Higher Educational Institutions; Experience of the Problem, Perspectives: materials of the International Scientific and Practical Conference*, Publisher V. M. Lozovyi, Chernihiv, pp. 179–184.

Самофалов Л. П.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID:0000-0001-7626-4270;

Самофалов О. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, цивільного та господарського права і процесу, Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна
ORCID:0000-0001-9157

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І УСТАНОВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання однієї із форм реалізації норм права – правозастосовної діяльності в системі кримінально-виконавчої служби.

Підкреслюється, що право як соціальний регулятор виконує свою функцію лише тоді, коли воно здійснюється в реальній практичній дійсності. У втіленні правових приписів, у діях посадових осіб і органів держави проявляється їх призначення та відображається ефективність.

Обґрунтовується, що право є перетворювальною силою не само по собі, а в процесі його впливу на розвиток і регулювання суспільних відносин. У цьому полягає його сутність і соціальна цінність.

У статті підкреслюється, що застосування норм права є однією з найважливіших форм його реалізації. Воно виступає своєрідним організаційно-правовим методом здійснення державно-владної діяльності: виконавчо-розпорядчої, контрольної-наглядової, правоохоронної.

Аналізуються різні визначення поняття застосування норм права, обґрунтовані вченими-юристами. Констатується, що Державна кримінально-виконавча служба України є складовою частиною державного механізму і здійснює свою діяльність тільки в межах тих завдань і функцій, які передбачені законодавством України. Органи й установи служби беруть участь у реалізації фактично кожної функції держави.

Державна кримінально-виконавча служба України як частина правоохоронних органів має вплив на стан боротьби зі злочинністю, захист прав і свобод громадян.

У статті 6 частини 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» йдеться: «Державна криміналь-

но-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції...».

Підкреслюючи, що ці функції стосуються всіх складових ДКВС, вказуються науково обгрунтовані випадки й умови, коли відбувається правозастосовна діяльність, а також те, що ця діяльність може охоплювати й інші форми реалізації права. Правозастосовна діяльність суб'єктів ДКВС є творчою діяльністю і потребує професійного, компетентного підходу. Автори стверджують, що для цього повинна бути досконала, глибока підготовка професійного грамотних, юридично освічених кадрів, які здатні випускати Академія ДПтС та інші навчальні заклади.

Ключові слова: *реалізація права, застосування права, кримінально-виконавча служба, рядовий і начальницький склад, правозастосовна діяльність, випадки правозастосування.*

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК СІВЕРЩИНИ.
СЕРІЯ: ПРАВО**

**НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
№ 2 (19)**

Відповідальний за випуск

Денисенко К. В.

Редактор літературний

Махотко О. П.

Комп'ютерна верстка і макетування

Сила Л. М.

За достовірність інформації у статтях
відповідальність несуть автори публікацій.

Підписано до друку 07.07.2023 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 6,74.
Тираж 100 пр. Зам. № 110/23.

Редакційно-видавнича група Академії Державної пенітенціарної служби
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 5378 від 06.07.2017 р.